

**İlkel Yaşam
Hakkındaki Gerçek:
Anarko-
Primitivizmin Bir
Eleştirisi**

Theodore Kaczynski

2008

İçindekiler

Çevirenin Notu	3
İlkel Yaşam Hakkındaki Gerçek: Anarko-Primitivizmin Bir Eleştiri	7
Son Not	114
Alıntılanan Eserlerin Listesi	115
Yazarların Soyadına Göre Alfabetik Olarak Listelenmiş Eserler . .	116
İsme Sahip Olmayan Eserler	121
Periyodik Yayınlar	121

Çevirenin Notu

Bu makalenin, Kaczynski'nin bir anarşist ya da anarko-primitivist olduğu yönündeki yaygın yanlış anlamayı düzeltmek konusunda faydalı olacağı kanaatindeyiz. Kaczynski bu makalede, karşısında olduğunu iddia ettiği teknolojik sistemin bizzat kendi değerlerini benimseyerek ilkel toplumlar hakkında gerçeklere dayanmayan bir efsane yaratmaya çalışan anarko-primitivizmin iddialarının gerçek dışılığını somut örnekleri ile sergilemektedir. Anarko-primitivizmin ilkel toplumlar hakkında yaratmaya çalıştığı gerçek dışı efsanenin temel unsurlarını günümüz modern toplumunun temel değerleri oluşturmaktadır. Bu efsaneye göre avcı-toplayıcı toplumlar:

1. Maddi bolluğun hüküm sürdüğü ve dolayısı ile hayatta kalabilmek için zorlayıcı bir fiziksel çabanın gerekli olmadığı,
2. Cinsiyet eşitliğinin olduğu, kadının toplumsal rollerde erkeğin altında olmadığı,
3. Şiddet ve savaşın olmadığı, barışın hüküm sürdüğü,

4. Rekabetin olmadığı, herkesin herkesle sonuna kadar bir dayanışmanın içinde olduğu ve hiçbir hiyerarşinin olmadığı,
5. Hayvanların özgür olduğu ve onlara çok iyi davranılan,
6. Irkçılık, homofobi vb. ön yargıların olmadığı, politik doğruculuğun egemen olduğu toplumlardır.

Yukarıdaki maddelerde geçen ve anarko-primitivistlerin avcı-toplayıcı toplumlarda olduğunu iddia ettikleri değerler, aslında solcu ideolojinin, dolayısı ile tekno-endüstriyel sistemin değerleridir. Bu değerler mevcut sisteme karşıt değerler değildir. Anarko-primitivizm özelinde olan şey –tıpkı solculuğun diğer tüm varyantlarında olduğu gibi– sistemin değerlerini sonuna kadar benimsemiş aşırı-sosyalleşmiş kişilerin, "[...] isyan ederek, psikolojik tasmaını çıkarmaya ve özerkliğini ilan etmeye [çalışmalarıdır.]"⁽¹⁾ Bunu yaparken kullandıkları değerler, sonuna kadar içselleştirmiş oldukları, sistemin kendi değerleridir. Ki bu değerler aslında solcu ideolojinin tüm varyantları ile benimsediği

---

(1) Kaczynski, Sanayi Toplumu ve Geleceği, Tez. 28. Solculuğun psikolojisi ile ilgili ayrıca bakınız: Sanayi Toplumu ve Gele-

değerlerdir.⁽²⁾ Komünistler için yukarıdaki değerleri mümkün kılacak toplumsal düzen komünizm iken, anarko-primitivister için bu, pleistosen döneminin avcı-toplayıcı topluluklarıdır. Yani solculuğun tüm varyantlarının peşinde olduğu şey, modern toplumun temel değerlerinin en ileri aşamalarına götürüldüğü ve "saf" olarak yaşandığı "mükemmel" toplumlardır. Yalnızca böyle bir toplumun nerede olduğu ve buna nasıl ulaşılacağı konusunda anlaşamamaktadırlar. Teknolojik ilerlemeyi savunan sol akımlar bunun daha fazla teknolojik gelişme ile başarılabilirliğini iddia ederken, anarko-primitivizm gibi yüzeysel anlamda teknolojiye karşı çıkan akımlar bu aranan "mükemmel" toplumun aslında insan toplumlarının şafağında mevcut olduğunu ve oraya dönülmesi gerektiğini iddia ederler.

Göçebe avcı-toplayıcı yaşam tarzını vahşi Doğa'yı savunanlar açısından tercih edilir yapan sebepler ile yukarıda sayılan değerlerin bir alakası yoktur. En özet hali ile iki temel sebep bulunmaktadır:

- Göçebe avcı-toplayıcı toplumlar, insan toplumları arasında en düşük teknolojik seviyeye

---

ceği 6 - 32. tezler.

⁽²⁾ Solculuğun daha detaylı bir tartışması için bakınız: Solculuk, Tekno-Endüstriyel Sistem ve Vahşi Doğa

sahip olan toplumlar olmaları nedeniyle, vahşi Doğa'ya zarar verme potansiyelleri en düşük olan toplumlardır.

- İnsan genetiği ve bundan doğan doğal insan eğilimleri de vahşi Doğa'nın bir parçadır ve yüzbinlerce yıl sürmüş göçebe avcı-toplayıcı yaşam tarzı sırasında evrimleşmiştir. Dolayısı ile bu yaşam tarzı, bu eğilimlerin kendisini en iyi ifade edebileceği (ve dolayısı ile gerçek anlamda özgürlüğün en iyi şekilde yaşanabileceği) yaşam tarzıdır.

İlkel Yaşam Hakkındaki Gerçek: Anarko- Primitivizmin Bir Eleştirisi

1. Sanayi Devrimi ilerledikçe, modern toplum kendisine, kendi kendini öven bir efsane yarattı: “İlerleme” efsanesi. Uzak, maymun benzeri atalarımızdan beri insanlık tarihi, herkesin her yeni teknolojik gelişmeyi büyük bir neşe ile kabul ettiği, daha iyi ve aydınlık bir geleceğe doğru kesintisiz bir yürüyüşü: Hayvancılık, tarım, tekerlek, şehirlerin inşası, yazı ve paranın icadı, yelkenli gemiler, pusula, barut, matbaa, buhar motoru ve sonunda, insanın en büyük başarısı—modern endüstriyel toplum! Sana- yileşmeden önce, neredeyse herkes, sürekli ve bel bü-

ken bir çalışma, yetersiz beslenme, hastalık ve erken ölümden ibaret acınası bir yaşama mahkûmdu. Modern zamanlarda yaşadığımız ve bol bol boş zamana ve yaşamlarımızı kolaylaştıran teknolojik icatlara sahip olduğumuz için şanslı değil miyiz?

Bana kalırsa, günümüzde hâlâ bu efsaneye inanan çok az sayıda düşünceli, dürüst ve bilgili insan bulunmaktadır. “İlerlemeye” olan inancını kaybetmesi için, insanın şöyle bir etrafına bakması ve çevrenin mahvedilmesini, nükleer silahların yayılmasını, depresyon, endişe bozuklukları ve psikolojik stresin yaygınlığını, ruhsal boşluğa düşen bir toplumun kendini televizyon ve bilgisayar oyunları ile avutmaya çalışmasını ... ve saymakla bitmeyecek diğer problemleri görmesi yeterlidir.

İlerleme efsanesi belki henüz tamamen ölmemiştir, ancak ölmektedir. Onun yerine yeni bir efsane doğmaktadır. Başka çevrelerde de yaygın olmakla birlikte, uzun zamandan beri özellikle anarko-primitivistler tarafından savunulan bir efsane. Bu efsaneye göre, uygarlıktan önce kimsenin çalışması gerekmiyordu, insanlar yiyeceklerini ağaçlardan koparıveriyor ve ağızlarına atıveriyorlardı ve geri kalan zamanlarını çiçek çocuklarla birlikte oynayarak geçiriyorlardı. Kadın ve erkek eşitti; hastalık, rekabet, ırkçılık, cinsiyetçilik, homofobi yoktu;

insanlar hayvanlar ile uyum içerisinde yaşıyordu ve her şey sevgi, paylaşma ve işbirliği idi.

Yukarıda söylediklerim anarko-primitivist görünüşün bir karikatürüdür. Çoğu -umuyorum ki- gerçeklikten bu kadar uzak değildir. Fakat yine de gerçeklikten epey uzaktırlar ve efsanelerinin çürütülmesinin zamanı gelmiştir. Yazının amacı bu olduğu için, ilkel toplumların olumlu yönleri hakkında bu yazıda çok az şey söyleyeceğim. Fakat şunu belirtmem gerekiyor ki, bu toplumlar hakkında birçok olumlu şey söylenebilir. Başka bir deyişle, anarko-primitivist efsane yüzde yüz efsane değildir, belli bir miktar gerçeklik içermektedir.

2. “İlkel Bolluk” kavramı ile başlayalım. Avcı-toplayıcı atalarımızın ortalama olarak günde yalnızca iki ilâ üç ya da iki ilâ dört saat çalıştıkları anarko-primitivistler arasında bir inanç unsuru gibi gözükmektedir... Rakamlar değişmektedir, fakat maksimum sayı, ortalama olarak, günde 4 saati ya da haftada 28 saati aşmamaktadır.¹ Bu rakamları veren insanlar genelde “iş” ile neyi kastettiklerini açıklamamaktadırlar; fakat okuyucu, bunun, avcı-toplayıcı yaşam tarzının pratik gereklilikleri

---

¹ Örnek: Black and Green Network tarafından yazılan, “What is ‘Green Anarchy’?”. *Green Anarchy* #9, September 2002, syf. 13 (“avcı-toplayıcıların bir günlük çalışma süresi üç saati aşmıyordu”).

ile ilgili tüm faaliyetleri kapsadığını düşünmeye yönlendirilmektedir.

Anarko-primitivistler, karakteristik olarak, bu varsayımsal bilgi ile ilgili kaynak vermemektedirler; fakat bu bilgi genel olarak, biri Marshall Sahlins'nin ("The Original Affluent Society")² diğeri Bob Black'ın ("Primitive Affluence")³ olmak üzere iki makaleye dayanıyor gibidir. Sahlins, Güney Afrika Dobe bölgesindeki Bushmen'ler için "haftalık çalışma saatinin yaklaşık olarak 15 olduğunu" söylemektedir.⁴ Bu bilgi için Richard B. Lee'nin çalışmalarına dayanmaktadır. Lee'nin çalışmaları elimde bulunmuyor, fakat Lee'nin çalışmalarını Sahlins'in yaptığından daha dikkatli ve tam bir şekilde özetleyen Elizabeth Cashdan'ın bir makalesinin kopyası elimde mevcut.⁵ Cashdan Sahlins'i doğrudan yalanlamaktadır: Cashdan'a göre Lee, Bushmen'lerin haftada 40 saatten fazla çalıştığını bulmuştur.⁶

---

² Sahlins, syf. 1-39.

³ Bob Black, *Primitive Affluence*, Alıntılanmış Eserler Listesi'ne bakınız.

⁴ Sahlins, syf. 21.

⁵ Cashdan, *Hunter and Gatherers: Economic Behavior in Bands*.

⁶ Age., syf. 23.

Bob Black, makalesinin birçok anarko-primitivistin görmezden gelmeyi tercih ettiği bir bölümünde, haftalık çalışma saati olarak 40'ı kabul etmekte ve çelişkiyi şu şekilde açıklamaktadır: Sahlins, Lee'nin yalnızca avlanma ve toplayıcılık için harcanan zamanı dikkate alan erken bir çalışmasına dayanmaktadır. Tüm gerekli işler değerlendirildiğinde haftalık çalışma saati iki katından fazlaya çıkmaktadır.⁷

Sahlins ve anarko-primitivistlerin görmezden geldiği işler muhtemelen Bushmen'in haftalık çalışmasının en tatsız kısmını oluşturuyordu, çünkü çoğunlukla yiyeceklerin hazırlanması ve ateş için malzeme toplanmasından oluşuyordu.⁸ Vahşi besinler hakkındaki geniş şahsi tecrübeme dayanarak konuşuyorum: Bu tarz besinlerin hazırlanması genellikle çok zahmetlidir. Kabuklu yemişleri *toplamak*, kökleri *kazmak* ya da *avlanmak*, bu yemişleri *kırmaktan*, kökleri *temizlemekten* ya da avın *derisini yüzmek* ya da *parçalamaktan* -ya da çalı çırpı toplayıp açık bir ateş üzerinde pişirmekten- çok daha keyiflidir.

Anarko-primitivistler, Lee'nin bulgularının tüm avcı-toplayıcılar için genel olarak geçerli olabileceği konusunda da yanılmaktadırlar. Bu bulguların,

---

⁷ Bob Black, syf. 12-13. Cashdan, syf. 23.

⁸ Cashdan, syf. 23-24.

Lee tarafından çalışılan Bushmen için tüm bir yıl boyunca geçerli olup olmayacağı dâhi açık değildir. Cashdan, Lee'nin araştırmasının Bushmen'in en az çalıştığı zaman diliminde yapıldığı ile ilgili kanıtlar öne sürmektedir.⁹ Aynı zamanda avlanma ve toplama faaliyetlerine Lee'nin Bushmen'ininden niceliksel olarak çok daha fazla zaman ayıran diğer iki avcı-toplayıcı topluluktan bahsetmektedir¹⁰ ve Lee'nin çocuk bakımına ayrılan zamanı ekmediği için kadınların çalışma süresini ciddi oranda az tahmin ettiğini vurgulamaktadır.¹¹

Avcı-toplayıcıların çalışma süreleri için niceliksel olarak kesin rakamlar veren diğer çalışmalara aşına değilim, fakat diğer bazı avcı-toplayıcıların Lee'nin Bushmen'nin 40 saatlik haftalık çalışmasından çok daha fazla çalıştığı kesindir. Gontran De Poncins, 1939-1940 yıllarında birlikte yaşadığı Eskimo'ların “boş zamana sahip olmadıklarını” ve “yalnızca yiyecek bir şeyler bulmak ve hayatta kalmak için günde 15 saat boyunca didinip durduklarını” söylemektedir.¹² Muhtemelen *her gün* 15 saat çalıştıklarını kastetmemiştir, fakat söylediklerinden Eskimoların yoğun bir şekilde çalıştıkları açıktır.

---

⁹ Age., syf. 24.

¹⁰ Age., syf. 24-25.

¹¹ Age., syf. 26.

¹² Poncins, syf. 111, 126.

Paul Schebesta tarafından çalışılan Mbuti pigmelerinde, köylerde yaşayan komşularının bahçelerinden meyve ve sebze alamadıklarında kadınların ormanda yaptıkları toplayıcılık faaliyeti beş ile altı saat arasında sürmekteydi. Besin toplamının dışında kadınların yapması gereken başka bir takım yüklü işler bulunuyordu. Örneğin, kadınların her öğleden sonra tekrar ormana gitmesi ve ateş yakmak için kullanılacak odunların ağırlığı altında nefesleri kesilmiş olarak kampa dönmeleri gerekiyordu. Kadınlar erkeklerden çok daha fazla çalışıyordu; ancak Schebesta'nın söylediklerinden, erkeklerin de, anarko-primitivistlerin iddia ettiği üç ya da dört saatlik günlük çalışmadan çok daha fazla çalıştıkları anlaşılmaktadır.¹³ Colin Turnbull, ağlar ile avlanan Mbuti pigmelerini çalışmıştır. Ağların sağladığı avantajdan faydalanan bu pigmelerin haftada yalnızca 20 saat avlanmaları yeterli oluyordu. Fakat onlar için: “Ağ yapmak, hem erkeklerin hem kadınların, boş zamanları ve istekleri oldukça katıldıkları tam zamanlı bir işti...”¹⁴

---

¹³ Schebesta, II. Band, I. Teil, syf. 9, 17-20, 89, 93-96, 119, 159-160 (erkekler “boş zamanlarında” alet yapıyordu.), 170, Bildtafel X (sırtlarında yüksek miktarda odun taşıyan kadınların fotoğrafı).

¹⁴ Turnbull, *Change and Adaptation*, syf 18; *Forest People*, syf. 131.

Bolivya'nın tropik ormanlarında yaşamış Sirionolar tam anlamıyla avcı-toplayıcı değildiler, çünkü yılın belirli zamanlarında sınırlı olsa da ekim yapıyorlardı. Fakat çoğunlukla avcılık ve toplayıcılık ile geçiniyorlardı.¹⁵ Antropolog Holmberg'e göre, Siriono erkekleri, ortalama olarak iki günde bir avlanıyorlardı.¹⁶ Günün doğuşu ile beraber başlıyor ve genellikle akşam dört ile altı arası kampa dönüyorlardı.¹⁷ Bu, ortalama 11 saatlik bir avlanmaya tekabül etmektedir ve haftalık üç buçuk günden en azından haftalık 38 saatlik bir avlanma faaliyeti yapmaktadır. Erkekler avlanmadıkları günlerde sıkı bir çalışma yaptıklarından¹⁸ haftalık çalışma zamanları tüm bir yıl boyunca ortalama olarak 40 saatin çok üzerinde olmaktadır. Ve bu sürenin çok az bir miktarı tarımsal işlerden oluşuyordu.¹⁹ Holmberg, Sirionoların, uyumadıkları zamanlarının yaklaşık yarısını avlanma ve toplama faaliyetleri ile geçirdiklerini tahmin etmektedir.²⁰ Bu miktar, yalnızca bu faaliyetler için, kabaca haftalık 56 saatlik bir çalışma yapmaktadır. Diğer işler de dahil

---

¹⁵ Holmberg, syf. 48-51, 63, 67, 76-77, 82-83, 223, 265.

¹⁶ Age., syf. 75-76.

¹⁷ Age., syf. 100, 101.

¹⁸ Age., syf. 63, 76, 100.

¹⁹ Age., syf. 223.

²⁰ Age., syf. 222.

edildiğinde haftalık çalışma saatinin 60 saatten çok daha fazla olması gerekir. Siriono kadınları “kocalarına kıyasla çok daha az dinlenebiliyorlardı” ve “çocuklarını büyütme yükümlülüğü kadınlara dinlenmek için çok az zaman bırakıyordu.”²¹ Holmberg’in kitabı Siriono’nun ne kadar sıkı çalışması gerektiği ile ilgili diğer anekdotlar ile de doludur.²²

Sahlins, “The Original Affluent Society” makalesinde, Lee’nin Bushmen’i ile birlikte, çok az çalıştığı varsayılan diğer avcı-toplayıcı toplumların örneklerini de vermektedir. Fakat bu örneklerin çoğunda ya çalışma saati ile ilgili niceliksel bir tahmin sunmamaktadır ya da yalnızca avlanma ve toplama için harcanan zaman ile ilgili bir tahminde bulunmaktadır. Lee’nin Bushmen’ini standart olarak kabul edersek, bu faaliyetler toplam çalışma süresinin yarısının çok altında olacaktır.²³ Ancak Avustralya Aborjinlerinden iki grup hakkında Sahlins, “avlanma, bitki toplama, yemek hazırlama ve silahların tamir edilmesi” için harcanan zaman ile ilgili niceliksel tahminlerde bulunmaktadır. İlk grupta, her bir işçinin bu faaliyetler için haftalık çalışma süresi 26,5 saattir; ikinci grup için ise 36 saattir. Fakat bu faali-

---

²¹ Age., syf. 224.

²² Age., syf. 87, 107, 157, 213, 220, 246, 248-49, 254, 268.

²³ Cashdan, syf. 23.

yetler tüm çalışmayı kapsamamaktadır. Örneğin çocuk bakımı, ateş için malzeme toplanması, kampın taşınması ya da silah haricindeki araçların yapımı ve tamiri ile ilgili hiçbir şey söylememektedir. Tüm gerekli işler sayıldığında, ikinci grubun çalışma süresinin haftalık 40 saatin üzerinde olacağı kesindir. İlk grubun haftalık çalışma süresi normal bir avcı-toplayıcı grubun haftalık çalışma süresini temsil etmemektedir, çünkü ilk grupta bakılması gereken çocuklar yoktur. Üstelik Sahlins'in kendisi, bu verilerden çıkarılan yorumların doğruluğunu sorgulamaktadır.²⁴ Tabii ki, günde toplam üç saat gibi az bir süre çalışan bazı nadir avcı-toplayıcı grupların örnekleri bulunsa dahi bu, elimizdeki amaçlar için alakasız olacaktır; çünkü burada istisnai durumlar ile ilgilenmiyoruz, avcı-toplayıcıların tipik çalışma süreleri ile ilgileniyoruz.

Avcı-toplayıcıların çalışma sürelerinden bağımsız olarak, işlerinin çoğu fiziksel olarak ağırdır. Siriono erkekleri av seferlerinde günde ortalama 24 km yol giderler ve bazı günler 64 km yol katettikleri dâhi olur.²⁵ Yol olmayan vahşi doğada bu mesafeleri ka-

---

²⁴ Sahlins, syf. 15-17, 38-39.

²⁵ Holmberg, syf. 107,222.

tetmek²⁶ aynı mesafeyi bir yol üzerinde ya da düzenlenmiş bir patıkada katetmekten çok daha zordur.

“Bataklık ve ormanda yürümek ve koşmak çıplak avcuyu dikenlere, çalılara ve böceklere maruz bırakır... Gıda peşinde koşmanın, sonunda hayatta kalmak için gerekli gıdaya ulaşıldığı için tatmin edici olduğu söylenebilirse de avlanma, balık tutma ve besin toplamanın ihtiva ettiği yorgunluk ve acı düşünlüğünde aynı zamanda cezalandırıcıdır da.”²⁷

“Erkekler genelde diğer erkeklere yönelik kızgınlıklarını avlanma ile giderirler... Hiçbir şey öldürmemiş olsalar dahi, eve kızgın olmak için çok yorgun dönerler.”²⁸

Vahşi meyveleri toplamak dâhi Siriono için tehlikeli olabilir²⁹ ve yüksek miktarda emek³⁰ içerebi-

---

²⁶ Siriono'nun vahşi doğası patikalardan tamamı ile mahrum değildi. Çünkü sürekli aynı güzergahları kullanarak bazı patikalar oluşturmuşlardı. Holmberg, syf. 105. Bunların, bizim milli ormanlarımızdaki bakımlı patikalardan ne kadar farklı olduklarını hayal etmek için “zar zor görünür oldukları” (sy. 51), “asla temizlenmedikleri” (syf. 105) ve “acemi birisinin takip etmesinin imkansız olduğu” (syf. 106) gerçeğine dikkat edilmelidir.

²⁷ Holmberg, syf. 249.

²⁸ Age., syf. 157.

²⁹ Age., syf. 65, 249.

³⁰ Age., syf. 65.

lir.³¹ Siriono vahşi köklerden çok az faydalanır.³² Fakat bir çok avcı-toplayıcının gıda için köklere başvurduğu iyi bilinmektedir. Vahşi doğada yenilebilir kökleri toplamak, genellikle, bir bahçenin bakımlı ve ekilmiş toprağından havuçları çekip çıkarmaya benzer. Zemin serttir ve sert otlarla kaplıdır ve köklere ulaşmak için çaba sarf etmeniz gerekir. Keşke bazı anarko-primitivistleri dağlara götürüp, yenilebilir köklerin nerede yetiştiğini gösterip, akşam yemeklerini onları toplayarak hazırlamalarını isteyebilseydim. Yemeklerinin çeyreğini oluşturacak yampa köklerini ya da cama tomurcuklarını topladıklarında, kabarmış elleri, ilkelerin yaşamak için çalışmak zorunda olmadıkları ile ilgili fikirleri için gereken cevabı onlara vermiş olurdu.

Üstelik avcı-toplayıcıların işleri genellikle monotondur. Örneğin bu, batı Kuzey Amerika yerlilerinin topladığı ve yukarıda zikredilen yampa ve cama köklerinde olduğu gibi, kökler küçük olduğunda onları

---

³¹ Siriono'nun avlanma ve toplama faaliyetlerinin zorluğunda istisnai bir durum yoktur. Örnek: "Bushmen, antilopların izini dikenler ve kavurucu çölün içinden takip etmiştir...", Thomas, syf. 198. "Erkekler, Buffalonun izini üç gün boyunca takip ettiler." age., syf. 190. Eskimo yaşamının zorluğu Poncins'in *Kabloonas* sayesinde öğrenilebilir. Kuzeyli bir Cheyenne Kızılderilisi olan Tahta Ayak'ın av seferleri ile ilgili anlattıklarına bakınız (yorgunluk, kar körlüğü, donmuş ayaklar). Marquis, syf. 8,9.

³² Holmberg, syf. 65.

kazmak için böyledir. Bu iş için saatler harcadığınızda, meyve toplamak monoton bir iş haline gelir.

Ya da bir geyik derisini tabaklamayı deneyin. Çiğ ve kuru bir geyik derisi sert, mukavva gibidir ve onu bükmeye çalışırsanız tıpkı mukavvada olduğu gibi kırılır. Giysi ya da battaniye olarak kullanılacak hale gelmesi için hayvan derilerinin tabaklanması gerekir. Kış için tüyleri deri üzerinde bırakmak istediğinizi varsayalım, bu durumda deriyi tabaklamak için olmazsa olmaz üç adım vardır: Öncelikle, deriden her bir et parçasını dikkatlice temizlemelisiniz. Özellikle yağlar çok büyük bir dikkatle temizlenmelidir, çünkü deri üzerinde bırakılan en ufak yağ parçası onun çürümesine sebep olacaktır. Daha sonra derinin yumuşatılması gerekir. Son olarak da dumanlanması gerekir. Eğer dumanlanmazsa ıslandıktan sonra kuruyarak sertleşecektir ve tekrar baştan yumuşatılması gerekecektir. Yumuşatmak en fazla zaman alan adımdır. Saatlerce ellerinizde yoğurmanız ya da tahta parçaları ile ileri geri sürümeniz gerekir ve bu iş oldukça monotondur. Kişisel tecrübeme dayanarak konuşuyorum.

Yakın zamanlara kadar hayatta kalan avcı-toplayıcıların, diğer daha elverişli toprakların tamamı tarım yapan insanlar tarafından ele geçirildiği için zor çevrelerde yaşadıkları iddia edilmiştir. Buna göre, daha verimli topraklarda

yaşayan tarih öncesi avcı-toplayıcılar, çöllerde ya da diğer verimsiz bölgelerde yaşayan yakın zamanlı avcı-toplayıcılara göre çok daha az çalışmış olmalıdırlar.³³ Bu doğru olabilir, fakat iddia spekülattır ve ben doğruluğundan şüpheliyim.

Şu anda biraz hamladım, fakat ABD'nin doğusunda yetişen yenilebilir vahşi otlar ile ilgili epey bir bilgiye sahiptim. Bu bölge dünyanın en verimli bölgelerinden birisidir ve burada birisinin haftada kırk saatten daha az bir süre avcı-toplayıcı olarak çalışıp yaşayabileceğini ve ailesini besleyebileceğini sanmıyorum. Bölge çok çeşitli yenilebilir vahşi bitkilere sahiptir, fakat onlardan faydalanarak yaşamak tahmin edeceğimiz kadar kolay değildir. Mesela yemişleri ele alalım. Siyah cevizler, beyaz cevizler ve hickory, muazzam düzeyde besleyicidir ve genellikle boldur. Yerliler onlardan bol bol topluyordu.³⁴ Eğer Ekim ayında birkaç güzel ağaç bulabilirsiniz, bir saat ya da daha az bir zamanda kendinize tam bir gün yetecek yemişi toplayabilirsiniz. Kulağa hoş geliyor değil mi?

Evet kulağa hoş geliyor—tabi hayatınızda hiç siyah ceviz kırmayı denemediyse. Belki Arnold Schwarzenegger bir siyah cevizi normal bir ceviz kı-

---

³³ Bu mesela Haviland, syf. 167'de savunulan bir fikirdir.

³⁴ Fernald and Kinsey, syf. 149.

racağı ile kırabilir -tabi ceviz kıracağı daha önce kırılmazsa- fakat ortalama fiziğe sahip bir kişi bunu yapamaz. Cevizi çekiçle ezmeniz gerekir, fakat cevizin içi de dışı kadar sert ve kalın olan parçalara ayrılır; dolayısı ile cevizi bir kaç parçaya kırmanız ve yenilecek parçacıklarını dikkatle seçerek toplamanız gerekir. Bu çok zaman alıcıdır. Bir gün için yeterli olacak gıdaya ulaşmak için günün çoğunu cevizleri kırarak ve yenilebilir yerlerini seçip toplamaya çalışarak geçirmeniz gerekir. Vahşi beyaz cevizler (marketten aldığınız evcilleştirilmiş İngiliz cevizleri ile karıştırılmaması gerekir) siyahlara çok benzer. Hickory’i kırmak o kadar zor değildir, fakat yine de içi serttir ve genellikle siyah cevizden çok daha küçüktür.

Yerliler bu problemleri yemişleri bir kaba koyarak ve kabukları ile beraber tüm bir yemişi döverek aşarlar. Daha sonra karışımı kaynatır ve soğuması için bekletirlerdi. Kabuk parçaları dipte birkir, yenilebilecek içleri ise kabukların üzerine çıkardı; böylece yenilebilecek kısımlar kabuklardan ayrılmış olurdu.³⁵ Bu kesinlikle yemişleri tek tek kırmaktan daha kolaydır, fakat gördüğümüz gibi yine de meşakkatli bir iştir.

---

³⁵ Age., syf. 148. Gibbons, syf. 217.

Doğu ABD'nin yerlileri, yenilebilmesi için zahmetli bir çalışma gerektiren diğer vahşi besinlerden de faydalanıyorlardı.³⁶ Daha az zahmet gerektiren yeterli miktarda besin etrafta olsaydı bu zor besinlerle uğraşmazlardı.

Yenilebilir yabancı bitkiler konusunda bir uzman olan Euell Gibbons, Birleşik Devletler'in doğusundaki kırlarda yabancı besinler ile beslenerek yaşadığı tecrübeleri anlatmaktadır.³⁷ Tecrübelerinin, ilkel insanların çalışma süreleri ile ilgili ne söylediğini kestirmek zordur; çünkü toplama faaliyetine harcadığı zaman ile ilgili niceliksel bilgiler vermemektedir. Her halükârda, o ve partnerleri yalnızca besin toplamak ve bunları işlemek ile ilgilenmişlerdir; deri tabaklamak, kendi kıyafetlerini, aletlerini, araç gereçlerini ya da kalacak yerlerini yapmak zorunda değillerdi; bakmak zorunda oldukları çocukları yoktu ve doğadan topladıklarını yüksek kalorili, satın alınmış gıdalar ile desteklemişlerdi: Yağ, şeker ve un. En azından bir kez, ulaşım için otomobil kullanmışlardı.

Fakat biz, bir zamanlar verimli bölgelerde yabancı besinlerin çok bol bulunduğunu ve onlardan faydalanarak günde yalnızca ortalama üç saat çalışarak yaşamının mümkün olduğunu varsayalım.

---

³⁶ Örnekler Fernald ve Kinsey boyunca bulunabilir.

³⁷ Gibbons, "The Proof of the Pudding" isimli bölüm.

Bu kadar bol kaynaklara sahip avcı-toplayıcılar için besin aramak adına seyahat etmek gereksiz olacaktır. Bu sebeple yerleşik hayata geçmeleri, böylece mülkiyet biriktirmeleri ve gelişmiş toplumsal hiyerarşiler geliştirmeleri beklenir. Bu durumda anarko-primitivistlerin *göçebe* avcı-toplayıcılarda arzulanan buldukları bazı niteliklerini kaybedeceklerdir. Anarko-primitivistler dahi, Kuzey Amerika'nın Kuzeybatı Kıyılarındaki yerlilerin mülkiyet biriktiren ve gelişmiş toplumsal hiyerarşilere sahip yerleşik avcı-toplayıcılar olduklarını inkar etmemektedirler.³⁸ Kanıtlar, benzer avcı-toplayıcı toplulukların, Avrupa'nın büyük nehirlerinin kıyıları gibi kaynakların bolluğunun buna izin verdiği yerlerde mevcut olduğunu göstermektedir.³⁹ Böylece anarko-primitivistler bir çıkmaza girmiş oluyorlar: Doğal kaynaklar çalışmayı en aza indirecek kadar bol olduğunda, anarko-primitivistlerin nefret ettiği toplumsal hiyerarşilerin de doğmasına sebep olmaktadır.

İlkel insanın, çalışma hayatında modern insandan daha talihsiz olduğunu kanıtlamaya çalışmıyorum. Fikrime göre bunun tam tersi doğrudur. En azından bazı göçebe avcı-toplayıcılar

---

³⁸ Coon, syf. 36, 179-180, 226, 228, 230,262.

³⁹ Cashdan, syf. 22. Coon, syf. 268-69, 390; ayrıca bknz., syf. 253.

muhtemelen modern Amerikalılardan daha fazla boş zamana sahiptiler. Richard Lee'nin Bushmen için hesapladığı kabaca 40 saatlik haftalık çalışma saati standart Amerikan haftalık çalışma süresine eşittir. Fakat modern Amerikalılar, işleri haricinde başka birçok şeyle uğraşmak zorundadırlar. Mesela ben, 40 saatlik bir işte çalışırken kendimi sürekli olarak meşgul hissedirdim: Alışveriş yapmam, bankaya gitmem, çamaşırları yıkamam, vergi formlarını doldurmam, arabayı bakıma götürmem, saçımı kestirmem, dışçıye gitmem gerekirdi. Sürekli olarak yapılması gereken bir şeyler vardı. Şu anda mektuplaştığım bir çok kişi aynı şekilde meşgul olmaktan şikayetçiler. Bunun karşıtı olarak, erkek Bushmen'in çalışma saatleri dışındaki zamanı tamamı ile onundu; çalışmadığı zamanları istediği gibi geçirebilirdi. Doğurgan Bushmen kadınları muhtemelen çok daha az boş zamana sahiptiler; çünkü diğer toplumlardaki kadınlar gibi, küçük çocuklara bakmak ile yükümlüydüler.

Fakat boş zaman modern bir kavramdır ve anarko-primitivistlerin ona verdiği önem, reddettiklerini iddia ettikleri uygarlığın değerlerine olan kölece bağılılıklarının bir kanıtıdır. Bir işin yapılması için harcanan zaman önemli değildir. Birçok yazar modern toplumdaki iş kavramında neyin yanlış olduğunu açıklamışlardır ve ben bunları tekrar etmek

istemiyorum. Önemli olan şudur: Monotonluğun haricinde, modern toplumdaki iş kavramında yanlış olan şeyler, göçebe avcı-toplayıcıların işlerinde *yoktur*.

Avcı-toplayıcıların işleri hem fiziksel çaba anlamında hem de bu işleri yapmak için gerekli yetenek anlamında zorlayıcıdır.⁴⁰ Avcı-toplayıcıların işleri bir amaca yöneliktir ve bu amaç soyut, uzak ya da yapay değildir; somut, çok gerçek ve işi yapan için doğrudan önemlidir. Kendisinin, ailesinin ve kendisine yakın olan diğer insanların fiziksel ihtiyaçlarını gidermek için çalışır. Her şeyden önemlisi, göçebe avcı-toplayıcı *özgür* bir işçidir. Sömürülmez, patrona bağlı değildir; kimse ona emir vermez.⁴¹ Kendi iş gününü bireysel olarak kendisi tasarlamıyorsa, her bireyin katkısının bir anlamı olacak kadar küçük bir grubun üyesi olarak zamanını şekillendirir.⁴² Mo-

---

⁴⁰ Yetenek için bkz., örn., Poncins, syf. 14-15, 38-39, 160, 209-210; Schebesta, II. Band, I. Teil, syf. 7; Holmberg, syf. 120-21, 275; Coon, syf. 14, 49, 75, 82-83.

⁴¹ Bu meselenin fazla basitleştirilmiş halidir, çünkü zora dayalı otorite ve emir vermek göçebe avcı-toplayıcılarda bilinmeyen şeyler değillerdi. Fakat genel anlamda, yüksek seviyede bir kişisel otonominin bu tarz toplumlarda var olduğu bu makalede alınılan eserlerden anlaşılmaktadır. Bknz., örn., Turnbull, *Forest People*, syf. 83; Poncins, syf. 174.

⁴² Göçebe avcı-toplayıcılar genellikle çocuklar ve bebeklerin de dahil olduğu 30 ila 130 kişilik gruplar halinde yaşıyorlardı

dern işler psikolojik olarak stresli olma eğilimine sahiptir, fakat ilkel insanın işinin tipik olarak çok az stres içerdiğine inanmak için sebepler vardır.⁴³ Avcı-toplayıcıların işleri genellikle monotondur, fakat benim fikrime göre monotonluk ilkel insanları çok az rahatsız eder. Bana kalırsa can sıkıntısı, genel olarak, uygarlık ile alakalı bir fenomendir ve uygar hayatın karakteristiği olan psikolojik stresin bir ürünüdür. Bu kişisel bir fikirdir ve bunu kanıtlayamam. Bu meselenin tartışılması bizi makalenin konusunun dışına taşıyacaktır. Sadece şunu söyleyebilirim ki, bu konudaki fikrim tekno-endüstriyel sistemin dışında yaşadığım yıllardaki şahsi tecrübelerime dayanmaktadır.

Avcı-toplayıcıların kendi işleri hakkında ne hissettiklerini söylemek zordur, çünkü antropologlar ve ilkel insanları ziyaret eden diğer kişiler (ya da en

---

ve birçok durumda bu gruplar daha küçük parçalara ayrılıyordu. Coon, syf. 191. Cashdan, syf. 21. Siriono'lar ya tek başına ya da çiftler halinde avlanıyorlardı, bir avcı topluluğu en fazla altı ya da yedi erkekten oluşuyordu. Holmberg, syf. 51. Efé pigmeleri genelde iki ila dört kişiden oluşan gruplar halinde avlanıyordu. Coon, syf. 88.

⁴³ Stres ile ilgili tartışmayı başka bir zamana bırakacağım, fakat bkz., örn., Poncins, syf. 212-13, 273, 292. Schebesta, II. Band, I. Teil, syf. 18, şöyle yazıyor: "Avcı-toplayıcıların ekonomik faaliyetleri ne acele ne hız, ne de günlük ekmek uğruna acı verici bir endişe içeriyordu."

azından benim çalışmalarını okuduklarım) bu tarz soruları sormamış gibidirler. Fakat Holmberg'in Siriono hakkındaki şu sözleri önemlidir: "İş (*taba, taba*) konusunda, bu ev yapmak, çalı çırpı toplamak, temizlik yapmak, ekim yapmak ve tarla sürmek gibi rahatsız edici işleri kapsar, görece olarak kayıtsızdırlar. Fakat başka bir sınıflandırmada, avlanma (*gwata gwata*) ve toplama (*deka deka*, aramak) gibi, işten çok eğlence gibi algılanan zevkli uğraşlar bulunmaktadır.⁴⁴

Bu, daha önce gördüğümüz gibi, Siriono'nun avlanma ve toplama faaliyetlerinin aşırı derecede zaman alıcı, yorucu ve zor olmasına rağmen böyledir.

3. Anarko-primitivist efsanenin diğer bir unsuru, avcı-toplayıcıların, en azından göçebe olanların, cinsiyet eşitliğine sahip olduklarıdır. Örneğin John Zerzan, *Future Primitive*⁴⁵ ve diğer yerlerde⁴⁶ bunu söylemektedir. Bazı avcı-toplayıcı toplumların tam bir cinsiyet eşitliğine sahip olmaları muhtemeldir, ancak ben bunun tartışmasız olan tek bir örneğini bilmi-

---

⁴⁴ Holmberg, syf. 101.

⁴⁵ "Hayvanların evcilleştirilmesinden/tarımdan önce yaşam, gerçekte bir boş zaman ... ve cinsel eşitlikten oluşuyordu.", Zerzan, *Future Primitive*, syf. 16.

⁴⁶ "Yalnızca 10.000 yıl öncesine kadar. insanlar eşitlikçi bir anlayış içerisinde bol bir boş zaman ve cinsiyet eşitliği ile yaşıyorlardı.", Zerzan, "Whose Future?", *Species Traitor* No. 1. Bu yayındaki sayfalar numaralandırılmamıştır.

yorum. Görece olarak yüksek bir cinsiyet eşitliğine sahip, fakat tam eşitlikten uzak olan avcı-toplayıcı toplumların varlığından haberdarım. Diğer göçebe avcı-toplayıcı toplumlarda erkek egemenliğinin mevcudiyeti tartışmasızdır ve bu tarz bazı toplumlarda bu, kadınlara karşı doğrudan şiddete kadar varmaktadır.

Avcı-toplayıcı toplumlardaki cinsiyet eşitliği ile ilgili en çok vurgulanan örnek, muhtemelen, avcı-toplayıcıların çalışma süreleri ile ilgili daha önceki tartışmamızda da bahsettiğimiz Richard Lee'nin Bushmen'idir. Lee'nin Dobe Bushmen ile ilgili sonuçlarının Kalahari bölgesindeki tüm Bushmenlere genel olarak uygulanmasının çok riskli olacağına söylenmesi gerekir. Farklı Bushmen grupları kültürel olarak farklıdır;⁴⁷ hepsi aynı dili dahi konuşmaz.⁴⁸

Yine de, büyük oranda Richard Lee'nin çalışmalarına dayanan Nancy Bonvillian, Dobe Bushmen'de ("Ju/hoansi" olarak adlandırmaktadır) "sosyal normların açıkça kadın erkek eşitliğini desteklediğini"⁴⁹ söylemektedir ve "toplumlarının

---

⁴⁷ Thomas, syf. 11, 284-87.

⁴⁸ Encyl. Brit., Vol. 22, makale "Languages of the World," bölüm "African Languages," alt-bölüm "Khoisan Languages", syf. 757-760.

⁴⁹ Bonvillian, syf. 21.

açıkça kadın-erkek eşitliğini onayladığını” vurgulamaktadır.⁵⁰ Buna göre Dobe Bushmen toplumunda kadın-erkek eşitliği vardır, öyle değil mi?

Ancak pek öyle değil gibi. Bonvillain’ın kendisinin kitabında söylediği gerçeklere bakalım: “Liderlerin çoğu ve kamp sözcüleri erkektir. Erkek ve kadınlar grup tartışmalarına ve karar verme süreçlerine beraber katılırlar; fakat erkekler, her iki cinsiyetin katıldığı bu tartışmalarda konuşmaların üçte ikisini yapmaktadırlar.”⁵¹

Daha kötüsü, ergenliklerinin başındaki genç kızların kendilerinden daha yaşlı adamlarla zorla evlendirilmeleridir.⁵² Bize acımasız gelen ve zora dayanan bu uygulamaların, diğer kültürlere mensup insanlar tarafından acımasız bulunmuyor olabileceği doğrudur. Fakat Bonvillian, en azından bazı Bushman kadınlarının zorla evlendirilmelerini acımasız olarak gördüklerini gösteren sözlerini aktarmaktadır: “Sürekli ağladım ve ağladım.”⁵³ “Tekrar tekrar kaçtım. Kalbimin bir yarısı sürekli şunu düşünüyordu: ‘Bir çocuk olarak nasıl bir kocaya sahip olabiliyorum?’”⁵⁴ Üstelik, “yaşlı olmak prestij kazandırdığı için ... ko-

---

⁵⁰ Age., syf. 24.

⁵¹ Age., syf. 21.

⁵² Age., syf. 21-22.

⁵³ Age., syf. 22.

⁵⁴ Age., syf. 23.

caların yaşı, tecrübesi ve olgunluğu ne kadar fazla ise bu durum eşlerini kişisel olarak değilse bile sosyal olarak o kadar aşağı yapıyordu.”⁵⁵ Bu sebeple, Dobe Bushmen’de cinsiyet eşitliğinin bazı unsurları bulunsa da, hiç kimse onların tam bir cinsel eşitliğe sahip olduklarını söyleyemez.

Colin Turnbull, şahsi tecrübelerine dayanarak, Afrika’nın Mbuti pigmelerinde “bir kadının hiçbir şekilde bir erkekten aşağıda olmadığını”⁵⁶ ve “kadınların ayrımcılığa uğramadığını”⁵⁷ söylemektedir. Bu, Turnbull’un kendisinin aynı kitapta verdiği somut örneklerle bakana kadar cinsiyet eşitliğinin varlığını gösterir gibidir: “Eşlerin belirli bir miktar dövülmesi iyi olarak görülür ve kadının karşılık vermesi beklenir.”⁵⁸ “Karısından çok memnun olduğunu söylemişti, onu sürekli dövmek zorunda kalmıyordu.”⁵⁹ “Adam eşini yere fırlatmış ve tokatlamıştı”⁶⁰ “Koca karısını dövmüştü.”⁶¹ “Adam kız kardeşini dövdü.”⁶² “Kenge kız kardeşini dövdü.”⁶³ “Tungana [yaşlı bir

---

⁵⁵ Age., syf. 21-22.

⁵⁶ Turnbull, *Wayward Servants*, syf. 270.

⁵⁷ Turnbull, *Forest People*, syf. 154.

⁵⁸ Turnbull, *Wayward Servants*, syf. 287.

⁵⁹ Turnbull, *Forest People*, syf. 205.

⁶⁰ Turnbull, *Wayward Servants*, syf. 211.

⁶¹ Age., syf. 192.

⁶² Turnbull, *Forest People*, syf. 204.

⁶³ Age., syf. 207-208.

adam], belki de onu daha sert dövmesi gerektiğini söyledi; çünkü bazı kızlar dövülmekten hoşlanır.”⁶⁴ “Amabosu’nun ona verdiği karşılık suratına bir tane çakmak oldu. Ekianda normal olarak, sadık olmayan bir eşe bu şekilde erkekçe bir müdahaleyi doğru bulurdu...”⁶⁵ Turnbull, erkeklerin eşlerine emir verdiği iki örnekten bahsetmektedir.⁶⁶ Turnbull’un kitabında karıların kocalarına emir verdiği herhangi bir örnek bulamadım. *Kadınlar* tarafından yapılan pipo sapları kocalarının malı olarak görülürdü.⁶⁷ “[Oğlanın] cinsel ilişkiden önce [kızın] rızasını alması gerekirdi. Fakat erkekler, bir kez bir kızla beraber olduklarında, “eğer o kızı isterlerse okşarken bir punduna getirip onları isteklerine zorladıklarını söylemektedirler.”⁶⁸ Günümüzde biz buna “dost tecavüzü” deriz ve bunu yapan bir kişi uzun hapis cezalarına çarptırılır.

Adaletli olmak için şunu söylemeliyiz: Turnbull, Mbuti’lerde “dost tecavüzünün” aksine yabancı kişilerin gerçekleştirdiği tecavüz vakalarına rastla-

---

⁶⁴ Age., syf. 208.

⁶⁵ Age., syf. 122.

⁶⁶ Turnbull, *Wayward Servants*, syf. 288-89. *Forest People*, syf. 265.

⁶⁷ Turnbull, *Forest People*, syf. 115-16.

⁶⁸ Turnbull, *Wayward Servants*, syf. 137.

mamıştır.⁶⁹ Kocaların, karılarının kafasına ya da yüzüne vurmaması gerekiyordu.⁷⁰ En azından bir durumda, karısını sürekli ve sert bir şekilde döven bir adamın kamp arkadaşları, bu durumu durdurmanın bir yolunu güce ve doğrudan müdahaleye başvurmadan bulmuşlardı.⁷¹ Şu da unutulmalıdır ki, dayağa atfedilen önem kültürel bağlama görelerdir. Bizim toplumumuzda birisinin size vurması, özellikle bu kişi sizden daha büyük ve güçlü ise, büyük bir aşağılama olarak algılanır. Fakat fiziksel darbeler Mbuti’de çok yaygındı,⁷² bu sebeple bunların özellikle aşağılayıcı olarak görülmediğini söylemek doğru olacaktır.

---

⁶⁹ “Herhangi bir tecavüz vakası bilmiyorum.”, Turnbull, *Wayward Servants*, syf. 121. Bu ifade ile biraz önce alıntılanan pasaj arasındaki uyumsuzluğu ancak şu şekilde açıklayabiliyorum: Turnbull bu sayfaları “dost tecavüzü” kavramının ortaya çıkmasından önce yazdığı için, Elima çadırında gerçekleşen bu zora dayalı ilişkiyi, tasvir ettiği koşullar itibari ile, tecavüz olarak görmemiştir. Dolayısı ile, Mbuti’lerde tecavüz vakasına rastlamadığını söylediğinde sanırım bahsettiği şey, “dost tecavüzü”nün aksine günümüzde “sokak tecavüzü” olarak adlandırılan şeydir.

⁷⁰ Turnbull, *Wayward Servants*, syf. 189. Fakat Turnbull bu noktada tutarlı değil gibidir. Biraz önce alıntılıdığım Amabosu’nun karısının suratına vurmasına ve Ekianga’nın buna tepkisine değinen pasaja dikkat edin.

⁷¹ Age., syf. 287-89.

⁷² *Wayward Servants* ve *Forest People*’da birçok örnek bulunmaktadır.

Yine de belirli miktarda bir erkek egemenliğinin Mbuti toplumunda bulunduğu açıktır.

Siriono'larda "Bir kadın kocasına tabiydi"⁷³; "Geniş aile genellikle en yaşlı aktif erkeğin egemenliğindeydi."⁷⁴ "Kadınlar erkeklerin egemenliği altındaydı."⁷⁵ "Eğer bir erkek ormanda bir kadınla yalnızsa ... onu sert bir şekilde yere atabilir ve ödülünü [seks] pek fazla bir şey söylemeden alabilirdi."⁷⁶ Ebeveynler kesinlikle erkek çocukları tercih ediyordu.⁷⁷ "Ererekwa kelimesi erkekler için şef anlamında kullanılırdı ve bir kadına 'Ererekwan kim' diye sorulduğunda istisnasız olarak 'Kocam' yanıtını veriyordu."⁷⁸ Diğer yandan Siriono kesinlikle karısını dövmüyordu⁷⁹ ve "kadınlar erkekler ile aynı ayrıcalıkları paylaşıyordu. En az onlar kadar, belki daha fazla yiyorlardı ve aynı cinsel özgürlüğe sahipti."⁸⁰

Bonvillian'a göre Eskimo erkekleri "eşleri ve kızları üzerinde egemendi. Ancak bu egemenlik top-

---

⁷³ Holmberg, syf. 125.

⁷⁴ Age., syf. 129.

⁷⁵ Age., syf. 147.

⁷⁶ Age., syf. 163.

⁷⁷ Age., syf. 202.

⁷⁸ Age., syf. 148.

⁷⁹ Age., syf. 128.

⁸⁰ Age., syf. 147.

yekûn değildi...”⁸¹ Bonvillian, Eskimolardaki kadın-erkek ilişkilerini biraz detaylı anlatmaktadır;⁸² fakat söyledikleri feminist ideolojisinden etkilenmiş olabilir.

Gontran De Poncins’in beraber yaşadığı Eskimo’larda kocaların eşleri üzerinde açık bir otoritesi vardı⁸³ ve bazen onları dövüyorlardı.⁸⁴ Ancak ikna kabiliyetleri sayesinde kadınların kocaları üzerinde büyük bir gücü vardı:

“Yerli kadınların yaşantısı Eskimo erkeklerinin altında ve onlara tâbi gibi gözükebilir fakat gerçekte durum bu değildi. Beyaz kadınlar ile kıyaslandığında otorite anlamında kaybettiğini, üstün kurnazlığı sayesinde birçok başka alanda telafi ediyordu. Yerli kadınlar çok kurnazdı ve hemen hemen sürekli istediklerini elde ediyorlardı...

“Bu komediyi, kadının sonunda kocasına galebe çaldığı bu sesiz mücadeleyi izlemek inanılmaz bir zevkti. Gaz verme sanatında ustalaşmamış, istediği şeyi yorulmadan tekrar tekrar isteyen ve kocasını yorup kabul ettiremeyen bir Eskimo kadını yoktu...

---

⁸¹ Bonvillian, syf. 295.

⁸² Age., syf. 38-45.

⁸³ Poncins, syf. 113-14, 126.

⁸⁴ Age., syf. 198. Ayrıca bknz., syf. 117.

“Kadınlar bu Eskimo dünyasında her taşın altındaydı.”⁸⁵

“Fakat Eskimo kadınının statüsü neydi?’ diye sormak için feminist olmaya gerek yoktur. Statülerinden memnundular... ve kitabın değişik yerlerinde onların evlerinin hizmetçileri olduklarını söyledim, fakat aynı zamanda kocalarının verdikleri kararların kurnaz etkileyicisiydiler”⁸⁶

Ancak Pöncins Eskimo kadınının gücünü abartmış olabilir, çünkü razı olmadıkları cinsel ilişkileri önleyebilecek güce sahip değillerdi. Eş ödünç vermek Eskimolarda erkekler tarafından belirleniyordu ve kadınlar bundan hoşlansın hoşlanmasın bunu kabul etmek zorundaydılar.”⁸⁷ En azından bazı durumlarda kadınların bu durumdan hiç hoşlanmadıkları görülmektedir.⁸⁸

Avustralyalı Aborj inlerin kadınlarına muamelesi korkunç olmaktan daha aşağı kalmıyordu. Kadınların kendi kocalarını seçmek konusunda hiçbir güçleri yoktu.⁸⁹ Kadınlardan erkeklerin “sahip olduğu” ve kocalarının onlar adına belirlendiği bir eşya gibi

---

⁸⁵ Age., syf. 114-15.

⁸⁶ Age., syf. 126.

⁸⁷ Age., syf. 113.

⁸⁸ Age., syf. 112-13. Ayrıca bkz., Coon, syf. 223 (“ödünç verilen kadınlar genellikle bundan hoşlanmadıklarını söylüyorlardı”)

⁸⁹ Elkin, syf. 132-33. Massola, syf. 73.

bahsediliyordu.⁹⁰ Genç kadınlar sıklıkla yaşlı erkeklerle evlenmeye zorlanıyordu ve yaşlı kocalarının yaşam gereksinimlerini karşılamak için çalışmaları gerekiyordu.⁹¹ Hiç de şaşırtıcı olmayan bir şekilde, genç bir kadın sürekli kaçarak evlilikten kurtulmaya çalışmıştı. Daha sonra sopa ile feci bir şekilde dövülmüş ve kocasına geri verilmişti. Eğer kaçmaya devam etseydi baldırına mızrak saplayabilirdi.⁹² Sevimsiz bir evlilikte hapsolmuş bir kadın, bir sevgilinin telafi edici yakınlığına sığınabilirdi; fakat bu “az buçuk hoş karşılanırsa da,” şiddete sebep olabilirdi.⁹³ Bir kadın işi sevgilisi ile kaçmaya dahi vardırabilirdi. Fakat:

“Takip edilirdi ve eğer yakalanırlarsa kız, bir süre için kovalayıcılarının ortak mülkü haline gelirdi. Daha sonra çift kampa geri getirilirdi; eğer evlenmek için doğru toteme sahiplerse adam kocasının ve akrabalarının mızrak atışlarından oluşan bir mahkemeye tabi tutulurdu... Kız ise akrabalarının dayacağını yerdirdi... Eğer [çift] evlenmek için doğru totemden değilse buldukları gibi mızraklanırlardı, çünkü bu

---

⁹⁰ Massola, syf. 76.

⁹¹ Age., syf. 75. Elkin, syf. 133-34.

⁹² Massola, syf. 76.

⁹³ Elkin, syf. 136. Massola, syf. 73, 75. Coon, syf. 260-61.

günahlarının affedilemez nitelikte olduğu anlamına gelirdi.”⁹⁴

“Çoğu Aborjin ailesinde gerçek bir harmoni ve karşılıklı anlayış bulunmasına” rağmen, kadına dayak da mevcuttu.⁹⁵ A. P. Elkin’e göre, bazı durumlarda -örneğin bazı törenlerde- kadınlar seks yapmaya zorlanıyordu ve bu durum, “kadınların bazı toplumsal olarak kurgulanmış şekillerde bir nesne olarak kullanılmalarını ima ediyordu.”⁹⁶ Elkin, kadınların “itiraz edemediklerini”⁹⁷ söylüyor. “Bazı törensel durumlarda kullanılma biçimlerinden dolayı dehşet içinde yaşadıklarını”⁹⁸ belirtiyor.

Tabii ki, bu koşulların tamamının, Aborjin Avustralya’sının tamamında geçerli olduğu söylenemez. Kültür, kıta genelinde homojen değildi.

Coon, Avustralyalıların göçebe olduklarını belirtiyor; fakat aynı zamanda Avustralya’nın güneydoğu bölgelerinde, yani “özellikle Victoria, Murray Nehri havzası... gibi daha sulak bölgelerinde” Aboijinlerin “görece yerleşik olduklarını” söylüyor.⁹⁹ Massola’ya göre, güneydoğu Avustralya’nın daha kurak bölgele-

---

⁹⁴ Massola, syf. 75-76.

⁹⁵ Age., syf. 76-77.

⁹⁶ Elkin, syf. 135, 137-38.

⁹⁷ Age., syf. 138.

⁹⁸ Age., syf. 138 (dipnot 12).

⁹⁹ Coon, syf. 105, 217, 253.

rinde yaşayan Aborjinlerin, kuraklık zamanlarında, hızla kuruyan kuyular arasında uzun mesafeler kaydetmeleri gerekiyordu.¹⁰⁰ Bu, Avustralya'nın diğer kurak bölgeleri için anlatılan göçebelik ile uyuşmaktadır: "Aborjinler bir kaynaktan diğerine küçük aile grupları halinde iyi belirlenmiş patikalarda hareket ediyorlardı. Kampın tümü hareket halindeydi ve nadiren kamp kuruyorlardı."¹⁰¹ Coon, "daha sulak yerlerde" Aborjinlerin "görece yerleşik" olduğunu söylerken, şüphesiz "verimli bölgelerde, insanların yılın belirli zamanlarında kamp kurdukları, suların yakınındaki yerleşik kamp bölgelerinden" bahsediyordu. "Kamplar, insanların çevredeki çalılıklara gıda için akınlara çıktığı, akşam üstü döndüğü ya da bir kaç gün uzak kaldığı üslerdi."¹⁰²

Coon, "su kaynakları bol olan Murray Nehri bölgesindeki bölgesel klanların bir lidere ve bazı durumlarda bir kaç kadının katılmasına rağmen çoğunlukla erkeklerden oluşan bir konseye sahip olduğunu" söylemektedir. Buna karşılık, daha kuzeyde ve batıda, çok daha düşük yoğunluklu bir resmi liderlik vardı ve "kadınlar ve genç erkekler üzerindeki kontrol" 30 ilâ 50 yaş arasındaki erkekler arasında payla-

---

¹⁰⁰ Massola, syf. 78.

¹⁰¹ *Encycl. Brit.*, Vol. 14, makale "Avustralya", syf. 437.

¹⁰² Age.

şılıyordu.¹⁰³ Dolayısı ile Avustralyalı kadınların politik güçleri çok azdı. Yine de, Poncins'in Eskimolarında, bizim toplumumuzda ve muhtemelen diğer toplumlarda da olduğu gibi, kadınların erkekler üzerinde büyük bir etkisi söz konusuydu.¹⁰⁴

Tazmanyalılar da (bazılarının “görece yerleşik” olmasına rağmen)¹⁰⁵ göçebe avcı-toplayıcı idiler ve kadınlara Avustralyalılardan daha iyi davrandıkları şüphelidir. “Anlatılan bir olaya göre, kolonicilerin gelmesinden önce Hobart Town yakınlarında yaşayan bir kabile, onları durdurmaya çalışan erkekleri öldüren ve kadınları kaçıran komşularının saldırısına uğramıştır. Kaçırma ile gerçekleşen diğer evlilikleri anlatan tanıklıklar vardır. Bazen, komşu bir kabileden bir kızla evlenmeye hakkı olan fakat ne kızın ne ailesinin onu damat olarak istediği bir adam kızıdan vazgeçeceğine onu öldürürdü.”¹⁰⁶ “Diğer kabileler bir kabileyi korkak olarak gördüler ve kadınlarını çalmak için ona saldırdılar.”¹⁰⁷ “Woorady ... baldızına tecavüz etti ve onu öldürdü.”¹⁰⁸

---

¹⁰³ Coon, syf. 253, 255.

¹⁰⁴ Massola, syf. 77.

¹⁰⁵ Coon, syf. 105, 217.

¹⁰⁶ Age., syf. 215.

¹⁰⁷ Age., syf. 336.

¹⁰⁸ Age., syf. 252.

Buradaki amacımın cinsiyet eşitliğine karşı gelmek olmadığını belirtmem gerekir. Ben kendim, erkek ve kadınların eşit statüye sahip olması gerektiğini düşünecek kadar modern endüstriyel toplumun bir ürünüyüm. Buradaki amacım yalnızca, avcı-toplayıcı toplumlardaki kadın-erkek ilişkilerinin gerçeklerini göstermektir.

4. Yaşamakta olan avcı-toplayıcı toplumlar üzerine yapılmış gözlemlerden “saf”, orijinal avcı-toplayıcı toplumlar hakkında sonuçlar çıkarmaya çalışan her girişimin karşılaştığı bir problem bulunmaktadır. Elimizde ilkel bir toplum ile ilgili bir tasvir varsa bu genellikle uygar bir insan tarafından yazılmıştır. Eğer tasvir detaylı ise, bu tasvirin yazılmasından önce tasvir edilen bu ilkel insanların medeniyet ile doğrudan ya da dolaylı yoğun bağlantıları olmuş demektir ve bu tarz bir bağlantı ilkel kültürde köklü değişiklikler meydana getirebilir. Elizabeth Marshall Thomas, *The Harmless People*¹⁰⁹ isimli kitabının 1989 baskısına yazdığı son sözde, kendisinin tanıdığı Bushmen üzerinde medeniyetin yol açtığı yıkıcı etkiden bahsetmektedir. Harol B. Barclay (örneğin) modern Eskimoların “güçlü silahları, motorlu sandalları ve diğer teknolojik aletler ile çok mutlu

---

¹⁰⁹ Thomas, syf. 262-303.

olduklarından” bahsetmektedir.¹¹⁰ Bu teknolojik aletlere kar motorları da dahildir. Dolayısı ile diyor Barclay, “günümüzün avcı-toplayıcıları ... hiç bir şekilde bin yıl ya da on bin yıl öncesindekiler ile aynı değildir.”¹¹¹ 1989 yılında yazan Cashdan, “dünyadaki tüm avcı-toplayıcıların günümüzde doğrudan ya da dolaylı olarak dünya ekonomisi ile bağlantı içinde olduklarını” belirtmektedir. “Bu gerçek, günümüzün avcı-toplayıcılarını geçmişin ‘fotoğraf kareleri’ olarak görmek karşısında bizi uyarmalıdır.”¹¹²

Tabii ki, medeniyet öncesinde insanların nasıl yaşadığı ile ilgili kanıt arayan ve sağduyuya sahip hiç kimse, motorlu sandallar, kar motorları ve güçlü silahlar¹¹³ kullanan ya da kültürleri uygar toplumlar tarafından köklü bir değişikliğe uğratılmış insanlara başvurmayacaktır. Biz, haklarındaki raporlar (en azından) birkaç on yıl önce yazılmış -ve bilebildiğimiz kadarı ile- kültürleri medeniyet ile olan temas sonucu çok fazla bozulmamış örneklerle bakıyoruz.

---

¹¹⁰ Harold B. Barclay, editöre mektup, *Anarchy: A Journal of Desire Armed*, spring/summer 2002, syf. 70-71.

¹¹¹ Age.

¹¹² Cashdan, syf. 21.

¹¹³ Poncins’in bahsettiği Eskimo’lar bir noktaya kadar tüfek kullanıyorlardı, fakat bunlar yiyecek elde etmek için kullandıkları temel araç değildi. Motorlu sandal ya da kar motorlarına da sahip değillerdi.

Fakat, ilkel bir kültürün medeniyet ile olan bağlan-tılar sebebi ile bozulup bozulmadığını söylemek her zaman için kolay değildir. Coon bu problemin far-kıındaydı ve avcı-toplayıcılar ile ilgili mükemmel in-celemesinde, medeniyetin görünüşteki en küçük mü-dahalelerinin dahi ilkel kültürler üzerinde nasıl dra-matik etkiler yapabileceğini göstermiştir: “İyi niyetli misyonerler ..” Avustralya’nın Yir Yonot Aborjinle-rine “çelik baltalar dağıttığında, Yir Yonot dünyası yıkılmanın eşğine gelmiştir. Erkekler eşleri üzerin-deki otoritelerini kaybetmiş, nesiller arasında büyük bir boşluk oluşmuş” ve yüzlerce kilometreye yayılan bir ticaret sistemi bozulmuştur.¹¹⁴

Richard Lee’nin Bushmen’i, politik doğrucu bir avcı-toplayıcı imajı çizmek isteyen anarko-primitivistler ve solcu antropologların en çok sevdikleri örnek olmuştur. Fakat Lee’nin Bushmen’i, burada bahsedilen avcı-toplayıcılar arasında “saflığını” en az korumuş olanıdır. Başından beri avcı-toplayıcı oldukları dahi şüphelidir.¹¹⁵ Her halükârda, tarım ve hayvancılık yapan insanlar ile birkaç bin yıldır süren bir ticaret ilişkisine sahiptir-

---

¹¹⁴ Coon, syf. 276.

¹¹⁵ Haviland, syf. 168 (“Güney Afrika’nın bazı Bushmen’leri zaman zaman çiftçilik diğer zamanlarda da göçebe hayvancılık yapmışlardır”).

ler.¹¹⁶ Thomas'ın tanıdığı Kung Bushmen, ticaret sayesinde metal ile tanışmıştır¹¹⁷ ve bu durum Lee'nin Bushmen'i için de geçerli gözükmektedir.¹¹⁸ Thomas şunları yazıyor: "İşimize başlamamızdan on ilâ yirmi yıl sonra, birçok akademisyen [bunlara muhtemelen Richard Lee de dahildir] Bushmen konusuna yoğun bir ilgi duymaya başlamıştır. Birçoğu Bostwana'ya Kung Bushmen gruplarını ziyarete gitmiştir ve bir zaman için Bostwana'da antropolog/Bushman oranı neredeyse birebir olmuştur."¹¹⁹ Yalnızca bu kadar fazla sayıda antropoloğun orada bulunmasının dahi Bushmen'in davranışlarını etkilemiş olabileceği açıktır.

Turnbull'un onları incelediği 1950'li yıllarda¹²⁰ -Schebesta'nın incelediği 1920 ve 1930'lu¹²¹ yıllarda ise daha da çok geçerli olmak üzere- Mbuti'nin medeniyet ile doğrudan bir bağlantısı yok gibidir. Dolayısı ile Schebesta, "Mbuti'nin dünya üzerindeki ırklar ve halklar arasında yalnızca ırksal açıdan

---

¹¹⁶ Age., syf. 167. Cashdan, syf. 43-44.

¹¹⁷ Thomas, syf. 94.

¹¹⁸ Pfeiffer, *Emergence of Man*, syf. 345-46. Pfeiffer güvenilir bir bilgi kaynağı değildir, zengin kütüphane tesislerine ulaşabilen herkes Richard Lee'nin kendi yazılarına ulaşabilir.

¹¹⁹ Thomas, syf. 284.

¹²⁰ Turnbull, *Forest People*, syf. 20, 21, 27 & kitabın sonundaki numaralandırılmamış bilgi sayfası.

¹²¹ Schebesta, I. Band, syf. 37, 46, 48.

değil aynı zamanda psikolojik ve kültürel olarak da eski çağlara ait bir fenomen (Urphanomen) olduklarını”¹²² iddia edecek kadar ileriye gitmiştir. Fakat Mbuti’ler, Schebesta’nın onları ziyaretinden birkaç yıl önce medeniyetin etkilerini hissetmeye başlamışlardı bile.¹²³ Bundan yüz yıllar önce Mbutiler, medenileşmemiş, ekin yetiştiren köylüler ile yakın bağlantılar (geniş ticaret ilişkileri ile birlikte) içinde yaşamaya başlamışlardır.¹²⁴ Schebesta’nın yazdığı gibi, “Mbuti’nin dış dünyadan tamamı ile soyutlanmış olduğu inancı sonsuza kadar bir kenara bırakılabilir.”¹²⁵ Turnbull daha ileri gidiyor: “Mbuti’de bulunan [toplumsal] yapının, orijinal pigme avcı toplayıcı yapısının tam bir temsili olduğu kesinlikle söylenemez; ormanı işgal eden köylü çiftçilerin muazzam etkileri olmuştur.”¹²⁶

Gontran de Poncins’in Eskimoları’ndan bazıları diğerlerinden daha saf olsa da,¹²⁷ tümünün beyazlardan en azından bazı ticari nesnelere elde

---

¹²² Age., syf. 404.

¹²³ Age., syf. 141-42.

¹²⁴ Age., passim. Örn., I. Band, syf 87; II. Band, I. Teil, syf. 11.

¹²⁵ Age., I. Band, syf. 92.

¹²⁶ Turnbull, *Wayward Servants*, syf. 16. Ayrıca bkz., syf. 88-89.

¹²⁷ Poncins, syf. 161-62.

ettikleri anlaşılmaktadır. “Saf” Eskimo kültürüne olabildiğince yaklaşmak için en erken ilk kaynaklara ulaşma çabasına girmek isteyecek okuyucular olursa -Vilhjalmur Stefansson’ın çalışması gibi- bulgularını duymak isterim. Fakat Avrupa ile bağlantılardan çok önce dahi Eskimo kültürünün avcı olmayan toplumlardan bir şekilde etkilenmiş olması mümkündür. Çünkü kızak köpekleri avcı-toplayıcılar ile birlikte ortaya çıkmış olamazlar.¹²⁸

Siriono’da; Bushmen, Mbuti ve Poncins’in Eski-molarında olduğundan daha fazla saflığa ulaşıyoruz. Siriono’nun köpekleri dahi yoktur¹²⁹ ve sınırlı bir şekilde ekin ekmelerine rağmen antropologlar kültürlerini Paleolitik (Eski Taş Devri) olarak değerlendirmektedir.¹³⁰ Holmberg tarafından çalışılan Siriono’dan bazılarının, Holmberg’in gelişinden önce beyazlarla ya çok az bağlantısı vardı ya da hiç yoktu.¹³¹ Bu Sirionolar arasında, Holmberg’in kendisi bunları onlara verene kadar,¹³² Avrupa araç-

---

¹²⁸ Coon, syf. 58-59.

¹²⁹ Holmberg, syf. 69. Richard Lee’nin incelediği Bushmen’in köpekleri vardı. Sahlins, “The Original Affluent Society,” syf. 23. Mbuti’ler de köpeklere sahipti. Turnbull, *Forest People*, syf. 101. Schebesta, II. Band, I. Teil, syf. 89-93.

¹³⁰ Lauriston Sharop, Holmberg içerisinde, syf. xii.

¹³¹ Holmberg, syf. xx-xxii, 1-3.

¹³² Age., syf. 26.

gereçlerine rastlanmıyordu.¹³³ Sirionolar, kendi araç gereçlerini doğada bulunan yerel malzemelerden kendileri yapıyorlardı.¹³⁴ Siriono o kadar ilkeldi ki üçe kadar sayabiliyordu.¹³⁵ Yine de Siriono kültürü daha “gelişmiş” toplumlar ile temastan etkilenmiş olabilir. Holmberg, Siriono’nun “daha uygar işgalciler tarafından yok edilmiş, asimile edilmiş ya da yutulmuş eski bir halkın kalıntıları” olduğunu düşünmektedir.¹³⁶

Lauriston Sharp, Siriono’nun “daha gelişmiş teknolojik bir seviyeden dejenere” olduğunu dahi iddia etmiştir. Ancak Holmberg aynı fikirde değildir ve Sharp’ın kendisi bunu “konu ile alakasız” bulmuştur.¹³⁷ Bununla birlikte Siriono, Avrupa medeniyetinin dolaylı etkisine maruz kalmış olabilir; çünkü maruz kaldıkları hastalıkların en azından bazıları, mesela sıtma gibi, Amerika’ya Avrupalılar tarafından taşınmıştır.¹³⁸

---

¹³³ Age., syf. xxiii.

¹³⁴ Age., syf. 25-26.

¹³⁵ Age., syf. 121.

¹³⁶ Age., syf. 10.

¹³⁷ Age., syf. xii.

¹³⁸ Bknz. age., syf 207, 225-26, “Siriono’nun muzdarip olduğu temel hastalıklar sıtma, dizanteri, kancalı kurt ve deri hastalıkları idi,” syf. 226. Muhtemelen sıtma, Amerika’ya Avrupalılar tarafından getirilmiştir. *Encyl. Brit.*, Vol. 7, makale “Malaria,” syf. 725.

Burada bahsettiğim avcı-toplayıcıların çoğunun, -anarko-primitivistler ya da politik doğrucu antropologlar tarafından bahsedilenler gibi- Avrupalılar ile ilk karşılaşmalarından çok önce, tarım ya da hayvancılık yapan halklar ile dolaylı ya da doğrudan temas etmiş olmaları şaşırtıcı değildir. Çünkü Avustralya, Tazmanya ve Kuzey Amerika'nın uzak batı ve kuzey bölgeleri haricindeki yerlerde "avcı-toplayıcı hayat tarzına sadık kalan halklar küçük ve dağınıktır."¹³⁹ Sonuç olarak avcı-toplayıcıların, bazı izole yerlerde yaşayanlar istisna olmak üzere, avcı-toplayıcı olmayan halklar ile kimi temasları olmuştur.

Avustralya Aborjinleri ve Tazmanyalılar, muhtemelen, Avrupalılar onları bulduklarında saf hallerini en fazla koruyan avcı-toplayıcılardı. Avustralya, beyaz adamın gelişinden önce sadece avcı-toplayıcıların yaşadığı tek kıtaydı ve Avustralya'nın hemen güneyinde bir ada olan Tazmanya, Avustralya'dan bile daha izole idi. Fakat Tazmanya Polinezyalılar tarafından ziyaret edilmiş olabilir ve Avustralya'nın kuzeyinin, Avrupalıların gelişinden önce Endonezya ve Yeni Gineliler ile sınırlı bir takım bağlantıları olmuştur.¹⁴⁰ Avcı-toplayıcı olan

---

¹³⁹ Leakey, syf. 201 (harita başlığı)

¹⁴⁰ Coon, syf. 25 (dipnot), 67.

ya da olmayan başka yabancılar ile daha önceleri yaşanan bağlantılar da mümkündür.¹⁴¹

Dolayısı ile, yakın zamanlara kadar mevcudiyetini korumuş avcı-toplayıcı kültürlerin, onlar ile ilgili ilk gözlemlerin yazılmasından önce, avcı-toplayıcı olmayan kültürlerden ciddi bir şekilde etkilenip etkilenmedikleri ile ilgili kesin kanıtlarımız bulunmamaktadır. Sonuç olarak, tarih öncesindeki avcı-toplayıcılardaki kadın-erkek ilişkileri ile ilgili fikir edinmek adına yakın zamanlı avcı-toplayıcılar ile ilgili raporları kullanmak bazı belirsizlikler içermektedir ve kadın ve erkekler arasındaki toplumsal ilişkiler ile ilgili arkeolojik kalınlardan çıkarılan sonuçlar yalnızca spekülâtif olabilir.

Eğer arzu ederseniz yakın dönemli avcı-toplayıcılardan elde edilen tüm kanıtları göz ardı edebilirsiniz ve bu durumda tarih öncesi avcı-toplayıcılardaki kadın-erkek ilişkileri hakkında hemen hemen hiçbir şey söyleyemeyiz. Ya da (zorunlu ihtiyâtlar ile birlikte) yakın dönemli avcı-toplayıcılardan elde edilen kanıtları kabul edebilirsiniz, bu durumda kanıtlar ciddi derecede bir erkek egemenliğine işaret etmektedir. Her iki durumda da, anarko-primitivistlerin, 10 bin yıl önce, yani tarımın ve hayvancılığın keşfedilmesin-

---

¹⁴¹ *Encyl. Brit.*, Vol. 14, makale "Australia", syf. 434.

den önceki dönemde, tüm insan toplumlarında ya da neredeyse tüm insan toplumlarında tam bir cinsiyet eşitliğinin bulunduğuna dair inançlarını destekleyecek hiçbir kanıt bulunmamaktadır.

5. Yakın zamanda yaşamış avcı-toplayıcılardaki cinsiyet ilişkileri ile ilgili incelememiz, anarko-primitivistlerin ve onların kuzenleri olan politik doğrucu antropologların psikolojileri hakkında bazı şeyleri gün yüzüne çıkarmaktadır.

Anarko-primitivistler ve politik doğrucu antropologların pek çoğu, avcı-toplayıcıların cinsiyet eşitliğine sahip olduğunu gösterebilecek bulabildikleri her kanıtı sergilerken, avcı-toplayıcı toplumlar ile ilgili görgü şahitliğine dayanan raporlardaki cinsiyet eşitsizliğini gösteren sayısız kanıtı ise sistematik olarak görmezden gelirler. Örneğin antropolog Haviland, *Cultural Anthropolgy* ders kitabında, “besin toplayan [avcı-toplayıcı] toplumların önemli bir karakteristiğinin eşitlikçi olmaları” olduğunu söylemektedir.¹⁴² İki cinsiyetin bu gibi toplumlarda farklı statülere sahip olabileceğini kabul etmektedir, fakat “statü farklılıklarının kendi başlarına eşitsizlik anlamına gelmeyeceğini” ve “geleneksel besin-toplayıcı topluluklarda kadının erkeğe tâbi olmasını gerektirecek bir zorunluluk ol-

---

¹⁴² Haviland, syf. 173.

madığını” söylemektedir.¹⁴³ Haviland’ın indeksinde “Bushmen”, “Ju/hoansi” (Dobe Bushmen’in bir diğer ismi), “Eskimo,” “Inuit” (Eskimoların bir diğer ismi), “Mbuti”, “Tazmanyalı”, “Avustralyalı” ve “Aboijjin” (Siriono indekste bulunmamaktadır) kelimelerinin geçtiği sayfalara bakarsanız kadına yönelik dayak, zorla evlendirme, zor kullanarak cinsel ilişki ya da yukarıda bahsettiğim diğer erkek egemenliği göstergelerinden hiç birisini bulamazsınız.

Haviland bu tarz şeylerin gerçekleştiğini inkar etmemektedir. Mesela Turnbull’un Mbuti’lerdeki kadın dayacağı ile ilgili hikayelerini uydurduğunu söylememektedir ya da belirli bir kanıtın, Avustralya Aborjin kadınlarının Avrupalıların gelmesinden önce zora dayalı sekse maruz kalmadıklarını gösterdiğini iddia etmemektedir. Haviland tüm bunları, sanki bunlar yokmuş gibi basitçe görmezden gelmektedir. Üstelik mesele, Haviland’ın bunların varlığından haberdar olmaması da değildir. Örneğin Haviland, A.P. Elkin’in *The Australian Aborigines*¹⁴⁴ kitabından alıntılar yapmaktadır. Bu da, kitaba aşına olmakla kalmayıp, aynı zamanda bu kitabı güvenilir bir kaynak olarak gördüğünü göstermektedir. Fakat daha önce alıntılıdığım

---

¹⁴³ Age.

¹⁴⁴ Age., syf. 395.

Elkin'in kitabı, Avustralyalı Aborjin erkeklerinin kadınlar üzerindeki tiranlıklarının göz ardı edilemeyecek kanıtlarını sunmaktadır¹⁴⁵—Haviland'ın hiç bahsetmediği kanıtlar.

Burada neyin döndüğü gayet açıktır: Cinsiyet eşitliği modern toplumun ana-akım ideolojisinin temel direklerinden birisidir. Bu toplumun aşırı-toplumsallaşmış üyeleri olan politik doğrucu antropologlar, cinsiyet eşitliği prensibine bir dine inanır gibi inanırlar ve insan ırkının bozulmadığı saf zamanlarda yaygın olduğunu varsaydıkları cinsiyet eşitliği örneklerini küçük ahlâki dersler vermek için bize gösterirler. İlkel kültürlerin bu şekilde resmedilmesi antropologların kendi inançlarını doğrulama ihtiyacından doğmaktadır ve bunun dürüst bir gerçeklik arayışı ile alakası yoktur.

Başka bir örneğe bakalım. John Zerzan'a, avcı-toplayıcı toplumlardaki cinsiyet eşitliği iddialarını desteklemesini istemek için dört defa yazdım.¹⁴⁶ Bana verdiği cevaplar belirsizdi ve lafı dolandıırıyordu.¹⁴⁷ Zerzan'ın mektuplarını okuyucunun

---

¹⁴⁵ Elkin, syf. 130-38.

¹⁴⁶ Yazardan John Zerzan'a mektuplar: 2/13/03, syf. 2; 3/16/03; 5/2/03, suf. 5-6; 4/18/04, syf. 1.

¹⁴⁷ John Zerzan'dan yazara mektuplar: 2/3/2003; 18/3/2003; 26/3/2003; 12/5/2003; 28/4/2004; 22/05/04. Zerzan'ın mektuplarında söylediği ve bu noktada cevaplamaya değer gördüğüm tek

kendisinin değerlendirmesi adına burada paylaşmayı çok isterdim. Fakat Zerzan'a mektuplarını yayınlamak için izin istemek üzere yazdığım da buna izin vermedi.¹⁴⁸ Mektupları ile birlikte, güya cinsiyet eşitliği iddialarını destekleyen belirsiz bir takım genel ifadeler içeren birkaç kitabın ilgili sayfalarının fotokopilerini gönderdi. Örneğin, ilkelerin davranışları ile ilgili ne bir uzman olan ne de bu konuda görgü şahitliği olan ve bu konularda popü-

---

iddia, kullandığım kaynakların "zamanlarının geçmiş olduğudur." (yazara mektup, 22/5/2004, syf. 2). Bu ifade ile ilgili herhangi bir açıklamada bulunmamıştır. Zerzan'ın, eski bir tarihçi olarak, mümkün olan her durumda ilk kaynaklara başvurmanın öneminin farkında olması gerekir. Mevcut bağlamda bu, avcı-toplayıcı toplumlar ile ilgili görgü şahitliklerinde bu toplumlar henüz görece olarak el değmemişken yapılan gözlemlere gitmek demektir. Fakat *en azından 30 yıldır* el değmemiş bir ilkel halk kalmamıştır. Dolayısı ile, mevcut amaçlarımız için kullanılabilir ilk kaynaklar *en az 30 yıl* (yani 1975'ten geriye) ve genelde ondan da daha geriye gitmelidir. Bu makalede ve Zerzan'a gönderdiğim mektuplarımda hapishanede bulunmam birincil kaynaklara ulaşmamı sınırladığı için ikincil kaynaklardan da faydalandığım doğrudur. Fakat Zerzan, ikincil kaynakları kullanarak (ya da birincil kaynakları da) ona sunduğum bilgilerin yanlışlığı ile ilgili herhangi bir kanıt göstermemiştir. Ne de gördüğüm daha "güncel" kaynaklar bu bilgileri reddedecek şeyler içermektedir. Genelde bu bilgileri, sanki yoklar gibi, göz ardı etmektedirler. Tüm mesele halının altına süpürülmektedir.

¹⁴⁸ Yazardan John Zerzan'a mektup, 11/5/2004. John Zerzan'dan yazara mektup, 20/5/2004.

ler yazılar yazan John E. Pfeiffer'ın şu ifadelerini: “Bilinmeyen sebeplerden ötürü cinsiyetçilik yerleşik toplum ve tarım ile, karmaşık toplumun doğuşu ile ortaya çıkmıştır.”¹⁴⁹

Zerzan, aynı zamanda bana Bonvillian'ın kitabından şu ifadeyi içeren bir sayfanın fotokopisini göndermiştir: “Cinsiyet eşitliği ile ilgili potansiyelin en yüksek olduğu toplumlar muhtemelen toplayıcı [avcı-toplayıcılar] kabile toplumlarıdır ...”¹⁵⁰ Fakat Zerzan, Bonvillian'ın, Eskimolarda olduğu gibi, erkek egemenliğin bazı avcı-toplayıcı toplumlarda açık olduğunu söylediği sayfaları ya da Bonvillian'ın cinsiyet eşitliği ile ilgili kendi iddialarına gölge düşüren Dobe Bushmen ile ilgili bilgileri verdiği sayfaları - bunları yukarıda tartışmıştık- bu fotokopilere eklememiştir.

Zerzan'ın kendisi, bana gönderdiği malzemenin “kesinlikle tam ve kesin olmadığını,” ancak “genel olarak temsil gücüne sahip olduğunu” söylemektedir.¹⁵¹ İddialarını daha fazla desteklemesi için

---

¹⁴⁹ Pfeiffer, *Emergence of Society*, syf. 464? Sayfa numarasını kesin olarak veremiyorum çünkü Zerzan'ın gönderdiği fotokopide bu bölüm “yırtıktır.”

¹⁵⁰ Bonvillain, syf. 294. Zerzan'ın bana gönderdiği fotokopi aynı kitabın 1995 baskısından ve aynı cümle 271'inci sayfada yer almaktadır.

¹⁵¹ John Zerzan'dan yazara mektup, 2/3/2003 (dipnot).

ısrarcı olduğumda,¹⁵² bana aynı ismi taşıyan¹⁵³ kitabında yer alan *Future Primitive* makalesinin bir kopyasını göndermiştir. Bu makalede Zerzan, kullandığı kaynakların çoğunu yalnızca yazarın soyadını ve yayım tarihini vererek belirtmektedir. Okuyucunun, daha fazla bilgi için, kitabın başka bir yerinde bulunan bir referans tablosuna başvurması beklendiği anlaşılmaktadır. Zerzan bana bu referans tablosunun bir fotokopisini göndermediği için kaynaklarını kontrol etmemin bir yolu yok. Bunu kendisine belirttim,¹⁵⁴ fakat bana yine de bu tabloyu göndermedi. Her halükârda, Zerzan'ın kaynakların seçimi konusunda tarafsız olmadığına dair şüpheler duymak için sağlam sebepler mevcuttur. Örneğin, Laurens van der Post'tan¹⁵⁵ alıntılar yapmaktadır; fakat Laurens van der Post'un eski bir hayranı olan J.D.F. Jones, *Teller of Many Tales* kitabında onun bir yalancı ve sahtekâr olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Future Primitive kitabında söylenenleri gerçek olarak kabul etsek dahi, bu kitap cinsiyet ilişkileri konusunda bize hiçbir sağlam bilgi sunmamaktadır. Belirsiz, genel ifadelerin pek bir değeri yoktur. Daha

---

¹⁵² Yazardan John Zerzan'a mektup, 2/5/2003, syf. 5-6.

¹⁵³ Zerzan, *Future Primitive and Other Essays*.

¹⁵⁴ John Zerzan'dan yazara mektup, 4/18/04, syf. 1.

¹⁵⁵ Zerzan, "Future Primitive", syf. 36.

önce değindiğim gibi, Bonvillian ve Turnbull, sırasıyla Busmen ve Mbuti Terdeki cinsiyet eşitliği hakkında genel bir takım ifadelerde bulunmaktadırlar; fakat bu ifadeler Bonvillian ve Turnbull'un kendilerinin aynı kitaplarda bahsettikleri somut gerçekler ile uyumlu değildir. Cinsiyet eşitliği haricindeki konularda *Future Primitive'deki* bazı ifadeler açıkça yanlıştır. Bazı örnekler vermek gerekirse:

(i) Zerzan, "De Viries" isimli birisine dayanarak, avcı-toplayıcılarda çocuk doğurmanın "kolay ve acısız olduğunu" iddia etmektedir.¹⁵⁶ Gerçekten mi? İşte Thomas'ın Bushmenler ile ilgili kendi şahsi tecrübelerine dayanarak yazdıkları: "Eğer ilk çocuğunu doğurmuyorsa Bushmen kadınları tek başına doğururdu... İlk doğumda annesi kadına yardım edebilirdi ya da doğum aşırı derecede zorsa annesinin ya da başka bir kadının yardımını isteyebilirdi. Doğum sırasında kadın dişlerini sıkar, gözyaşlarını akıtır, ellerini kanatana kadar ısırır, fakat hiçbir zaman acısını gösterecek şekilde bağıramazdı."¹⁵⁷

Doğal seleksiyon zayıfları ve kusurluları avcı-toplayıcılardan elediği için ve ilkel kadınların işleri onları iyi bir fiziksel kondisyonda tuttuğu için, muhtemelen çocuk doğurma avcı-toplayıcılarda,

---

¹⁵⁶ Age., syf. 33.

¹⁵⁷ Thomas, syf. 156-57.

ortalama olarak, modern kadınlar için olduğu kadar zor değildi. Schebesta'ya göre Mbuti kadınları için doğum genellikle kolaydı (bu acıdan münezzeh olduğu anlamına gelmiyor). Diğer yandan, ters doğum çok korkulan bir şeydi ve genellikle hem anne hem de çocuk için ölümle sonuçlanırdı.¹⁵⁸

(i) “Duffy” isminde birisine dayanan Zerzan, Mbuti'nin “iki kişi arasındaki şiddete büyük bir hor görme ve tiksinti ile yaklaştıklarını ve hiçbir zaman danslarında ve oyunlarında buna yer vermediklerini” söylemektedir.¹⁵⁹ Fakat Hutereau ve Turnbull, birbirlerinden bağımsız olarak, Mbuti'lerin oyunlarında insanlar arası şiddete yer verdiklerini gösteren görgü tanıklığına dayalı raporlar sunmaktadırlar.¹⁶⁰ Daha önemlisi, Mbuti'ler arasında *gerçek hayatta* birçok şiddet vakası gerçekleşmekteydi. Fiziksel dövüş ve dayak ile ilgili olayların anlatımı Turnbull'ın *The Forest People* ve *Wayward Servants* kitaplarının her bölümünde bulunmaktadır. Birçok örnekten yalnızca birini vermek gerekirse, Turnbull, başka bir kadınla bir erkek için girdiği kavgada üç

---

¹⁵⁸ Schebesta, I. Band, syf. 203.

¹⁵⁹ Zerzan, “Future Primitive”, syf. 36.

¹⁶⁰ Turnbull, *Wayward Servants*, syf. 138 & dipnot 2. A. Hutereau, *Les Négrilles de l'Uelle et de l'Ubangi*, Congo, 1924, I, 4, syf. 709; alıntı Schebesta, II. Band, I. Teil, syf. 258 (ayrınca bkz., syf. 15 [dipnot 6]).

dişini kaybeden bir kadından bahsetmektedir.¹⁶¹ Turnbull'un Mbuti'lerdeki kadın dayağı ile ilgili söylediklerine daha önce değinmişim.

Zerzan'ın, atalarımızın zihinsel telepati gücüne sahip olduklarına inanıyor gözüksüğünün belirtilmesi gerekir.¹⁶² Fakat asıl aydınlatıcı olan Zerzan'ın "Shanks and Tilley"den yaptığı alıntısıdır: "Arkeolojinin amacı yalnızca geçmişı yorumlamak değil, fakat aynı zamanda günümüzdeki toplumsal yapılanmanın hizmetinde geçmişin yorumlanma şeklini değıştirmektir."¹⁶³ Bu fiilen, arkeologların politik amaçlar adına bulgularını değıştirmesi gerektiğinin açık bir savunusudur. Amerikan antropolojisinde son 35-40 yılda yaşanan devasa politizasyonun bundan daha iyi bir kanıtı olabilir mi? Bu politizasyon göz önüne alınarak, yakın tarihli antropolojik literatürde ilkel insan davranışlarını politik doğrucu olarak yansıtan her şey yüksek bir şüphe ile karşılanmalıdır.

---

¹⁶¹ Turnbull, *Wayward Servants*, syf. 206.

¹⁶² Zerzan, "Future Primitive," syf. 26. Mean dergisinde Nisan 2001 yılında Julien Nitzberg'e verdiği röportajda Zerzan şunları söylemiştir: "Freud dilin bulunmasından önce ... insanların telepatik olduğuna inanıyordu." 2/5/2003 tarihinde ona gönderdiğim mektubun 6. sayfasında Zerzan'a, Freud'un böyle bir ifadeyi nerede kullandığını sordum; Zerzan bu soruma cevap vermedi.

¹⁶³ Zerzan, "Future Primitive", syf. 15.

Yukarıda alıntıladığım cinsiyet eşitsizliği ile ilgili örneklerin bazılarında Zerzan'a bahsettiğimde, sunmak istediği "ideal avcı-toplayıcı toplum resmine karşı çıkan her türlü kanıtı sistematik olarak görmezden geldiği için" dürüstlüğünü sorgulamıştım.¹⁶⁴ Zerzan, fikri ile çatışan "fazla sayıda güvenilir kaynak bulamadığı" cevabını vermişti.¹⁶⁵ Bu ifade inanılabiliirliğin sınırlarını aşmaktadır. Zerzan'a bahsettiğim (ve yukarıda tartıştığım) bazı örnekler, kendisinin de dayandığı kitaplardan alınmadır—Bonvillian ve Turnbull.¹⁶⁶ Ancak Zerzan, kendi iddialarını yalayan bu kanıtları görmezden gelmeyi bir şekilde başarmaktadır. Zerzan, avcı-toplayıcı toplumlar ile ilgili bir hayli okuma yaptığı için ve Avustralya Aborjinleri avcı-toplayıcılar arasında en iyi bilinenlerden birisi olduğu için, Avustralyalıların kadınlara kötü

---

¹⁶⁴ Yazardan Zerzan'a mektup, 4/18/04, syf. 6.

¹⁶⁵ John Zerzan'dan yazara mektup, 4/28/04.

¹⁶⁶ Zerzan, Bonvillian'in kitabından bir sayfanın fotokopisini 3/2/03 tarihli mektubu ile beraber göndermiştir. "Future Primitive" syf. 34, 36'da Zerzan "Turnbull (1962)" ve "Turnbull (1965)"ten alıntı yaptığını belirtmektedir. Sanırım *Forest People* ve *Wayward Servants'dan* bahsetmektedir. "Future Primitive"nin 33. sayfasında Zerzan, Thomas'ın kitabını da alıntılanmaktadır; fakat ("Future Primitive"nin aynı sayfasında) avcı-toplayıcılarda doğumun "herhangi bir zorluk ve acı olmadan" gerçekleştiğini söylerken Thomas'ın çocuk doğumu ile ilgili söylediklerini unutturmuştur.

davrandığı ile ilgili hiçbir kanıtla denk gelmemesini inandırıcılıktan çok uzak buluyorum. Fakat bu kanıtlardan hiç bahsetmemektedir—karşı çıkmak için dahi bu kanıtlardan bahsetmemektedir.

Zerzan'ın bilinçli bir sahtekârlık içerisinde bulunduğunu varsaymamıza gerek yoktur. Nietzsche'nin söylediği gibi, "En yaygın yalan kişinin kendisine söylediği yalandır. Başkalarına yalan söylemek görece olarak bir istisnadır."¹⁶⁷ Başka bir deyişle, kendi kendini kandırmak başkalarını kandırmaktan önce gelir. Buradaki önemli faktör profesyonel propagandacıların iyi bildiği şu gerçek olabilir: İnsanlar nahoş buldukları bilgileri kendilerinden uzak tutma -gözden kaçırma ya da hatırlamama- eğilimine sahiptirler.¹⁶⁸ Bir kişinin ideolojisine karşı gelen bilgiler epey nahoş olduğu için, insanların bu tarz bilgilerin kendilerine ulaşmasını engellemesi beklenebilir. Mektuplaştığım genç bir anarko-primitivist bu fenomenin mükemmel bir örneğini sunmuştu. Bana şöyle yazmıştı: "diğer pasifik toplumlarının hepsinde ataerkilliğin bulunduğu dair herhangi bir tereddüt yoktur, fakat Abojinlerde [Avustralyalılar] ataerkillik yok gibidir—A. P. Elkin'in *The Australian Aborigines* kitabına göre kadınlar hiçbir şekilde kısıtlayıcı

---

¹⁶⁷ Nietzsche, syf. 186.

¹⁶⁸ *Encycl. Brit.* Vol. 26, makale "Propaganda", syf. 176.

bir evlilik içerisinde tutulmuyorlardı... ”¹⁶⁹ Anarko-primitivist arkadaşımın Elkin’in kadınların Avustralya Aborjin toplumundaki yeri ile ilgili tartışmasını okuduğu açıktır. Avustralya Aborjin kadınlarının bazı törensel vakitlerde maruz kaldıkları zoraki seks konusunda duydukları dehşeti anlattığı yerler gibi. Elkin’in kitabının bu hadiselerden bahsettiği bölümlerinden yukarıda alıntılar yapmıştım. Bu sayfaları okuma zahmetine katlanan herhangi bir makûl insan,¹⁷⁰ anarko-primitivist arkadaşımın bu yerleri okuyup daha sonra tüm ciddiyetiyle Avustralya Aborjin toplumunda ataerkilliğin olmadığını iddia edebilmesini açıklamakta zorlanacaktır—bunun tek açıklaması, arkadaşımın, ideolojik olarak kabul edilemez bulduğu bilgilerin zihnine girmesini engellemesi olabilir. Arkadaşım Elkin’in verdiği bilgilerin doğruluğunu sorgulamamıştır, hatta Elkin’i bir kaynak olarak kullanmaktadır. Basit bir şekilde, Avustralya Aborjinlerinde ataerkilliğin olduğunu gösteren bilgilere kayıtsız kalmaktadır.

Şu ana kadar söylediklerimiz, anarko-primitivistlerin (ve birçok antropologun) kovaladıkları şeyin doğrunun peşinde rasyonel bir arayış olmadığına

---

¹⁶⁹ *Species Traitor’un* yayıncısından yazara mektup, 4/7/03, syf. 6.

¹⁷⁰ Elkin, syf. 130-38.

okuyucuyu ikna etmiş olmalıdır. Peşinde oldukları şey bir efsane yaratmaktır.

6. Göçebe avcı-toplayıcılarda şiddetin varlığı ile ilgili birkaç şey söyleme fırsatı buldum. Ölümcül şiddet ile birlikte çeşitli şiddet örnekleri avcı-toplayıcılarda oldukça fazladır. Sadece birkaç örnekten bahsetmek gerekirse:

“İç bölgelerde yaşayan ve toprak boyasına erişimleri olan Tazmanyalılar ile onlarla deniz kabuğu takas etmek konusunda anlaşan bir kıyı kabilesi arasındaki ölümcül savaş ile ilgili bir anekdot yayınlanmıştır. İç bölgelerde yaşayanlar toprak boyası ile gelmişlerdir fakat kıyı halkı eli boş gelmiştir. Ne yenebilen ne de pratik bir kullanımı olan bu iki malzeme üzerindeki anlaşmaya sadık kalınmaması sebebi ile insanlar öldürülmüştür. Başka bir deyişle, Tazmanyalılar en az bizim kadar ‘insandır’.”¹⁷¹

Tazmanyalılar mızraklarını “iki boyda hazırlarlardı ... kısa olanlar avlanmak için, uzun olanlar savaşmak için.”¹⁷²

Andaman Adalarındaki avcı-toplayıcılar arasında “ihtilaflar unutulmazdı ve intikam sonradan alınabilirdi... Akıncılar ya ormandan gizlice gelir ya da kanolarla yaklaşırlardı. Kurbanları üzerine

---

¹⁷¹ Coon, syf. 172.

¹⁷² Age., syf. 75.

sürpriz bir şekilde atlar, kaçamayan tüm erkek ve kadınları oklarla vurur ve yaralanmamış çocukları evlat edinmek için kaçırdılar...

“Eğer kabileyi yeniden kurmak için yeterli sayıda üye hayatta kalabilmişse intikam alabilecek sayıya ulaşabilirlerdi ve uzun bir kan davası başlayabilirdi... [Barış çabaları] kadınlar tarafından başlatılırdı, çünkü düşmanlıkları canlı tutan da erkekleri savaşa kışkırtan kadınlardı...”¹⁷³

Avustralya Aborj inlerinin en azından bazı gruplarında, kadınlar kimi zaman erkeklerini diğer erkeklere karşı ölümcül bir şiddete kışkırtırdı.¹⁷⁴ Gontran de Poncins’in beraber yaşadığı Eskimo’larda “cinayet yaygındı” ve bazen bir adamı başka bir adamı öldürmeye ikna eden kadınlardı.¹⁷⁵ İspanya’nın doğusunda mağara sığınaklarına tarih öncesi avcı-toplayıcıların yaptıkları resimler, birbirleri ile ok ve yaylar ile savaşıyan adamları göstermektedir.¹⁷⁶

Örnekler çoğaltılabilir. Fakat her avcı-toplayıcı toplumun şiddet dolu olduğu izlenimini vermek istemiyorum. Turnbull, Mbutiler arasında sonu ölümlle bitmeyen sayısız kavga ve dayak hadisesin-

---

¹⁷³ Age., syf. 243-44.

¹⁷⁴ Massola, syf. 77.

¹⁷⁵ Poncins, syf. 115-120, 125, 162-65, 237-38, 244.

¹⁷⁶ Encycl. Brit., Vol. 28, makale “İspanya”, syf. 18.

den bahsetmektedir; fakat okuduğum kitapların hiçbirisinde Mbutilerde cinayet vakasına rastlamadım.¹⁷⁷ Bu durum, Turnbull'un onları incelediği zamanlarda Mbuti'ler arasında *ölümcül* şiddetin nadir olduğunu göstermektedir. Siriono kadınları, birbirlerine sopalarla vurmak suretiyle fiziksel anlamda kavga ederlerdi ve çocuklar arasında sopa ya da yanan dalların dahi silah olarak kullanıldığı agresif durumlar yaygındı.¹⁷⁸ Fakat erkekler nadiren silah kullanarak kavga ederdi¹⁷⁹ ve Siriono'lar savaşçı değildi.¹⁸⁰ Aşırı tahrik edildikleri durumlarda bazı beyazları ve Hristiyan yerlileri öldürdükleri olmuştur.¹⁸¹ Fakat Siriono toplumunun kendisinde kasten adam öldürme neredeyse görülmemiş bir

---

¹⁷⁷ Schebesta ve Turnbull, bebek katlinin haricinde, ikizler dünyaya geldiğinde yalnızca birisinin yaşamasına izin verildiği konusunda hemfikirdir. Schebesta, I. Band, syf. 138. Turnbull, *Wayward Servants*, syf. 130. Schebesta aynı sayfada sakat doğan bebeklerin de öldürüldüğünü söylüyor. Fakat Turnbull hastalıklı bir kalça ile doğan bir kızın yaşamasına izin verildiğinden bahsediyor. Turnbull, *Forest People*, syf. 265. Schebesta, II. Band, I. Teil, syf. 274, 277'de haneye tecavüzün ya da hırsızlığın ölümcül bir şiddetle karşılaşabileceğini söylüyor, fakat Turnbull böyle bir şeyden bahsetmiyor.

¹⁷⁸ Holmberg, syf. 126-27, 157, 209-210.

¹⁷⁹ Age., syf. 157.

¹⁸⁰ Age., syf. 11, 158-59.

¹⁸¹ Age., syf. 114, 159.

şeydi.¹⁸² Thomas'ın tanıdığı Bushmen'ler arasında her türlü saldırganlık minimum düzeydeydi. Ancak bunun tüm Bushmen grupları için geçerli olmak zorunda olmadığını söylemiştir.¹⁸³

İlkeller arasındaki ölümcül şiddetin modern savaş ile uzaktan yakından alakası olmadığını vurgulamak önemlidir. İlkeller savaştığında iki küçük kabileye mensup adamlar birbirlerine ok atarlar ya da birbirlerine savaş sopalarını sallarlar, çünkü savaşmak *istiyorlardır*. Ya da kendilerini, ailelerini veya bölgelerini koruyorlardır. Modern dünyada askerler savaşmaya zorlandıkları için savaşıyorlardır ya da en iyi ihtimalle Nazizm, Sosyalizm ya da Amerikalı politikacıların “özgürlük” olarak adlandırdığı bir takım uydurma ideolojilere inanmaları için beyinlerinin yıkanması sonucu savaşıyorlardır. Her halükarda modern asker yalnızca bir piyon, ailesi ya da kabilesi için değil, onu sömüren politikacılar için ölen bir enayidir. Eğer şansı yaver gitmezse canlı kalır ve bir mızrak ya da okun yapamayacağı kadar korkunç bir şekilde sakatlanarak eve döner. Aynı zamanda, savaşa katılmayan binlerce kişi de öldürülür ya da yaralanır. Çevre yalnızca savaş alanında değil, savaş makinesinin beslenmesi için gerekli olan doğal kay-

---

¹⁸² Age., syf. 152.

¹⁸³ Thomas, syf. 284-87.

nakların tüketilmesinin hızlanması sebebiyle evde de mahvolur. Bunlarla karşılaştırıldığında ilkel insanın şiddeti görece olarak masumdur.

Ancak bu, anarko-primitivistler ya da günümüzün politik doğrucu antropologları için yeterince iyi değildir. Avcı-toplayıcılarda şiddetin varlığını tamamı ile reddedemezler, çünkü bununla ilgili kanıtlar reddedilemeyecek kadar boldur. Fakat insanın geçmişindeki şiddetin miktarını minimize etmek adına doğruyu yapabildikleri kadar eğip bükmeye çalışırlar. Kullandıkları akıl yürütmenin saçmalığını göstermek için bir örnek vermek yerinde olacaktır: İnsanın fiziksel olarak ilkel bir atası olan *Homo habilis*le ilgili antropolog Haviland şunları yazmaktadır: “Ete hayvanları öldürerek değil fakat leş yiyerek ulaşırlardı... *Homo habilis* ete, canlı olan hayvanları öldürmek yerine, ölmüş hayvanların cesetlerini yiyerek ulaşırdı. Bunu, taş aletlerin kesilen hayvan kemikleri üzerinde bıraktığı izlerin onu öldüren etçillerin diş izlerinin üzerinde olmasından biliyoruz. *Homo habilisin* ava ilk olarak ulaşmadığı açıktır.”¹⁸⁴

Fakat Haviland’ın da kesinlikle bilmesi gerektiği gibi, avcı hayvanların çoğu *hem* avlanır hem *de* leş yer. Örneğin ayılar, Afrika aslanları, ağaç sansarları,

---

¹⁸⁴ Haviland, syf. 77, 78.

porsuklar, çakallar, tilkiler, sırtlanlar, Asya'nın rakunları, Komodo ejderi ve bazı yırtıcı kuşlar hem avlanır hem leş yer.¹⁸⁵ Dolayısı ile *Homo habilisin* leş yemesi, aynı zamanda avlanmadığı ile ilgili bir kanıt olamaz.

Homo habilisin avlanıp avlanmadığını bilmiyorum ve bu beni ilgilendirmiyor. İki milyon yıl önceki yarı-insan atalarımızın kana susamış katiller, barışçıl vejetaryenler ya da ikisinin arasında bir şey olup olmadığını bilmenin bizim için neden önemli olacağına dair bir sebep göremiyorum. Buradaki amacım, antropologların, insanın geçmişini olabildiğince politik doğrucu göstermek için başvurabilecekleri düşünce biçimini göstermektir.

Politik doğruculuk yalnızca insanın geçmişi ile ilgili anlatıyı değil fakat genel olarak vahşi doğanın resmedilişini de tahrif ettiği için, hayvanlar arasındaki ölümcül şiddetin yalnızca bir türün diğerini avlaması ile sınırlı olmadığını vurgulamamız gerekir. Aynı türün bir üyesinin o türün başka bir üyesi

---

¹⁸⁵ Çakalların ve bazı ayı türlerinin hem avlanıp hem leş yediği iyi bilinen bir gerçektir. Aslanlar, ağaç sansarları, tilkiler, sırtlanlar, rakunlar için bkz. *Encycl. Brit.* Vol. 4, syf. 910; Vol. 6, syf. 196, 454, 945; Vol. 7, syf. 383, 884; Vol. 9, syf. 876; Vol. 12, syf. 439; Vol. 17, syf. 449; Vol. 23, syf. 421. Kurtlar ve porsuklar için bkz. *Encyclopedia Americana*, International Edition, 1998, Vol. 29, syf. 9495, 102.

tarafından öldürülmesi de söz konusudur. Örneğin şempanzelerin diğer şempanzeleri öldürdüğü iyi bilinen bir gerçektir.¹⁸⁶ Filler kavga anında bazen birbirlerini öldürürler ve aynı şey vahşi domuzlar için de geçerlidir.¹⁸⁷ Bir deniz kuşu türünde her bir yuvaya iki yumurta bırakılır. Yumurtalar kırıldıktan sonra yavrulardan birisi diğerine saldırır ve onu yuvadan atarak öldürür.¹⁸⁸ Komodo ejderleri bazen birbirlerini yerler,¹⁸⁹ ve yamyamlığın bazı dinozor türlerinde yaşandığının kanıtları bulunmaktadır.¹⁹⁰ *Ultimo Reducto*, tarih öncesi insanlarda yamyamlığın bulunduğu dair tartışılmaz kanıtların olduğunu söylemektedir.¹⁹¹

Amacımın hiçbir şekilde şiddeti yüceltmek olmadığını açıklamam gerekir. İnsanların (ve hayvanların) birbirleri ile iyi geçindiklerini görmeyi tercih ederim. Amacım yalnızca ilkel insanların ve vahşi

---

¹⁸⁶ Bknz., Örn.: *Time* magazine, 8/19/02, syf. 56.

¹⁸⁷ *Encycl. Brit.*, Vol. 23, makale “Mammals”, syf. 436, 449-450.

¹⁸⁸ “Sibling Desperado”, *Science News*, Vol. 163, February 15, 2003.

¹⁸⁹ *Encycl. Brit.*, Vol. 6, makale “Komodo Dragon”, syf. 945.

¹⁹⁰ *Age.*, Vol. 17, makale “Dinosaurs”, syf. 319.

¹⁹¹ Örnek: Olala Cernuda, “Hallada en Atapuerca la evidencia mas antigua de canibalismo en la historia de la Humanidad”, *El Mundo*, 22 julio de 2006.

doğanın politik doğrucu bir şekilde resmedilmelerinin irrasyonelliğini göstermektedir.

7. Anarko-primitivist efsanenin diğer bir önemli bileşeni, avcı-toplayıcı toplumlarda rekabetin olmadığı ve bu toplumların karakteristiğinin paylaşma ve dayanışma olduğudur.

Colin Turnbull'un Mbuti'ler hakkındaki erken yazıları gayet dürüst gözükmemektedir, fakat zaman geçtikçe çalışmaları politik doğruculuğa kaymıştır.¹⁹² 1983 yılında (*Wayward*

*Servants ve Forest People'*n yayınlanmasından sırasıyla 18 ve 21 yıl sonra) Mbuti çocuklarının re-

---

¹⁹² Turnbull'un sonraki çalışmalarında görülen politik doğrucu eğilimin birkaç örneği: 1983 yılında Turnbull "pigme" kelimesine karşı çıktığını yazmıştır. Çünkü "[bu kelime] boyun çok önemli olduğu algısını yaratmaktadır, ancak Ituri'de boy hem Mbuti'ler için hem de komşuları olan daha uzun Afrikalı'lar için önemsizdir." *Change and Adaptation*, girişin ilk sayfası. Fakat 21 yıl önce Turnbull şunları yazmıştır: "1 metre 30 santimden daha kısa olmaları Mbuti için hiç önemli değildi; onların kısa boyu ile dalga geçen komşuları, Mbuti'ler için bir fil gibi hantaldı..." *Forest People*, syf. 14. "Bana boyum yüzünden acımışlardı, çünkü bu beni hantal yapıyordu." *age.*, syf. 239. Turnbull 1983 yılında, ormanlarını işgal etmelerine rağmen Mbuti'lerin Afrikalılara herhangi bir direniş göstermediklerini söylemiştir, *Change and Adaptation*, syf. 20. Fakat Schebesta syf. 81-84'de, Mbuti'lerin çoğunun köylüler ile savaştığını gösteren sözlü geleneklerden bahsetmektedir. Bu mücadele o kadar etkili olmuştur ki, 19. Yüzyılın ilk yarısında belirli bir zaman için onları ormanın doğu bölgelerinden tamamı ile çıkarmışlardır. Sözlü kültürler çok güvenilir

kabetçi oyunlar oynamadığını yazmıştır¹⁹³ ve modern toplumun “rekabet” ve “ekonomik bağımsızlık” gibi kavramlara büyük değer verdiğini iddia ettikten sonra¹⁹⁴ bunları “iyi denenmiş ilkel aile değerleri” ile karşılaştırmıştır: Karşılıklı bağımlılık, dayanışma ve bireysellik yerine topluluğa dayanmak...”¹⁹⁵

Fakat Turnbull’un kendi erken çalışmalarına göre, fiziksel dövüş Mbuti’ler arasında yaygındı.¹⁹⁶ Eğer fiziksel dövüş rekabetin bir çeşidi değilse nedir? Mbuti’lerin çok kavgacı bir halk olduğu açıktır ve fiziksel kavgaların haricinde aralarında birçok sözel tartışma da yaşanmaktadır.¹⁹⁷ Genel anlamda, fiziksel ya da sözlü her türlü tartışma rekabetin bir biçimidir. Bir kişinin çıkarlarının diğeri ile uyuşmaması ve kişinin mücadele ederek çıkarlarını

---

değildir fakat bu hikayeler o kadar yaygındır ki bu mücadelelerin gerçekten olduğuna dair bir ihtimale işaret etmektedirler. Turnbull bu hikayelerin gerçek olmadığını ve Mbuti’nin işgale direniş göstermediğini nasıl bildiğini açıklamamaktadır. Turnbull Schebesta’nın çalışmasını biliyordu. Bknz., örn., *Forest People*, syf. 20.

¹⁹³ Turnbull, *Change and Adaptation*, syf. 44.

¹⁹⁴ Age., syf. 154.

¹⁹⁵ Age., syf. 158.

¹⁹⁶ Turnbull fiziksel dövüşten bahsetmektedir, *Forest People*, syf. 110, 122-23, ve *Wayward Servants*, syf. 188, 191, 201, 205, 206, 212.

¹⁹⁷ Turnbull, *Forest People*, syf. 33, 107, 110; *Wayward Servants*, syf. 105, 106, 113, 157, 212, 216.

diğerinin hilafına gerçekleştirmeye çalışmasıdır. Mbuti'lerin kıskançlıkları da rekabetçi dürtülerinin kanıtıdır.¹⁹⁸

Mbutilerin uğruna kavga ettikleri iki şey cinsel partner ve yemektir. Bir adam için kavga eden iki kadından daha önce bahsetmişim¹⁹⁹ ve yemek için yapılan kavgaların da yaygın olduğu gözükmektedir.²⁰⁰

Turnbull'un erken çalışmalarında Mbuti'leri "bi-reyci" olarak tanımladığını vurgulamak gerekir.²⁰¹ Diğer ilkel halklarda da rekabetçiliğin ve(ya) bireyselciliğin birçok kanıtı bulunmaktadır. Nuerler (Afrika'lı pastoralistler), pagan Alman kabileleri, Karayip yerlileri, Siriono (temel olarak avcılık ve toplayıcılık ile yaşarlar), Najavo, Apaçiler, Ova Kızılderilileri ve Kuzey Amerika Kızılderililerinin tamamı "bi-reyci" olarak tanımlanmışlardır.²⁰² Fakat "bireycilik" başka kişilere başka anlamlar ifade edebilecek belir-

---

¹⁹⁸ Turnbull kıskançlıktan bahsetmektedir, *Wayward Servants*, syf. 103, 118, 157.

¹⁹⁹ Turnbull, *Wayward Servants*, syf. 206.

²⁰⁰ Turnbull, *Forest People*, syf. 107; *Wayward Servants*, syf. 157, 191, 198, 201.

²⁰¹ Turnbull, *Wayward Servants*, syf. 183.

²⁰² Evans-Pritchard, syf. 90. Davidson, syf. 10, 205. Reichard, syf. xviii, xxi, xxxvii. Debo, syf. 71. Wissler, syf. 287. Holmberg, syf. 151, 259, 270 (dipnot 5). *Encycl. Brit.*, Vol. 2, makale "Carib", syf. 866; Vol. 13, makale "American Peoples, Native", syf. 380.

siz bir kelimedir; dolayısı ile, anlatılan somut gerçeklere bakmak daha faydalı olacaktır. Not 202’de alıntılıdığım kimi eserler, söz konusu insanlar için “bireyci” kelimesinin kullanılmasını somut olaylar ile desteklemektedir. Holmberg şu şekilde yazıyor:

“Bir yerli [Siriono] yetişkinliğe eriştiğinde komşularına karşı olağanüstü bir bireyselcilik ve vurdumduymazlık sergiler. Bir bireyin diğeri için -aile içinde dahi-gösterdiği umursamazlık Sirionolar ile birlikte yaşarken beni daima şaşırtmıştır. Erkekler sıklıkla ava -bir güle güle dahi demeden- yalnız çıkarlar ve kabilenin diğ er üyeleri hatta kendi eşleri için bile endişelenmeden haftalarca kabileden uzak kalırlardı...

Kişinin arkadaşlarına karşı umursamazlığı her durumda açığa çıkardı. Örneğin Ekwatia avlanmaya gitmişti. Dönüşünde, kampa ulaşmasına beş yüz metre kala hava karardı. Gece zifiri karanlıktı ve Ekwatia yolunu kaybetti. Yardım için bağırmaya başladı—birinin ona ateş getirmesi için ya da kampın yolunu bulmasını sağlamak adına bağırması için. Fakat kimse onunla ilgilenmedi... Yarım saat sonra bağırımları sona erdi ve kardeşi Seaci şunları söyledi: ‘Bir jaguar onu yakalamış olabilir.’ Ekwatia ertesi sabah döndüğünde bana jaguarlar tarafından

yenmemek için geceyi bir ağaç dalının tepesinde geçirdiğini söyledi.”²⁰³

Holmberg Siriono'nun işbirliğinden kaçınan karakterini sürekli vurgulamaktadır. Yaşlılık ve hastalık sebebiyle işleyemez hale gelenlerin öylece ölüme terk edildiğini söylemektedir.²⁰⁴

Diğer ilkel insanlar arasında bireycilik başka biçimler almaktadır. Örneğin Kuzey Amerika Yerlilerinin çoğunda savaş, kesinlikle bireyci bir faaliyettir. “Yerliler, yüksek düzeyde bireyci oldukları için ve çoğunlukla gruplarının çıkarı yerine şahsi ün adına savaştıkları için, bir savaş bilimi geliştirmemişlerdir.”²⁰⁵ Cheyenne Yerlisi Tahta Bacağa göre:

“Bir savaş gerçekten başladığında her kişi kendisi için dövüşür. Disiplinli gruplar, senkronize manevralar, emre dayalı gidip gelmeler yoktur. Savaşçılar ... gelişigüzel olarak karışırlar... herkes kendi başının çaresine bakar ya da bir dostun yardıma ihtiyacı varsa ve yardım edecek kişinin şahsi eğilimleri dostça bir yardıma yönelik ise yardım söz konusudur... Sioux kabileleri ... tıpkı bizim yaptığımız gibi ve bildiğim tüm yerli kabilelerin yaptığı gibi bireyler olarak savaşır.”²⁰⁶

---

²⁰³ Holmberg, syf. 259-260.

²⁰⁴ Age., syf. 90, 102, 224-26, 228, 256-57, 259, 270 (dipnot 5).

²⁰⁵ Leach, syf. 130.

²⁰⁶ Marquis, syf. 119-122.

20. yüzyılın ilk yıllarında Stanley Vestal eski günleri hala hatırlayan Ova Kızılderilileri ile röportajlar yapmıştır. Vestal'e göre:

Kızılderililerin -kendi kamplarını savundukları zamanların haricinde- savaşın genel sonucu ile tamamen ilgisiz oldukları ne kadar tekrar edilse azdır. Tek önemsedığı şey kendi yaptıkları ve böbürlenerek anlatacakları kahramanlıklardı. İhtiyarlar belirli bir savaştan bahsederken bana defaatle, "O gün hiçbir şey olmadı," derlerdi; bunun anlamı yalnızca kendilerinin hiçbir gösterişli eylemde bulunmamış olduklarıydı."²⁰⁷ "Ova Kızılderilileri bir plan dahilinde savaşmazlardı. Disiplinleri yoktu. Bir plana sahip oldukları ender durumlarda ise hırslı bir takım genç adamların olgun olmayan bir taarruz başlatmaları kesindi... "²⁰⁸

Bunu modern insanın savaşma biçimi ile karşılaştırın. Birlikler dikkatlice hazırlanmış planlara göre hareket ederler; her kişinin diğerleri ile birlikte yapması gereken spesifik olarak belirlenmiş görevleri vardır ve bunu kendi şahsi ünleri için değil, ordunun bir bütün olarak çıkarı için yaparlar. Bu sebeple savaş konusunda dayanışmacı olan modern

---

²⁰⁷ Vestal, syf. 60.

²⁰⁸ Age., syf. 179.

insandır, bireyci olan ise, genel anlamda, ilkel insandır.

İlkel bireycilik savaşıla sınırlı değildir. Kuzey Amerika'nın avcı-toplayıcı olan subarktik Kızılderililerinde “doğüstü olan ile bireysel bir ilişkiye”, “kendi kendine yeterliliğe” ve “kişisel otonomiye” yüksek bir önem atfedilirdi.²⁰⁹ Avustralya Aborjin çocukları “kendi kendine yeterli olmaları için eğitilirlerdi.”²¹⁰ Birleşik Devletler'in doğusunda yaşayan Orman Kızılderililerinde “kendi kendine yeterliliğe ve bireysel yeteneğe büyük önem verilirdi”²¹¹ ve Najavo'lar “kendi kendine yeterlilik konusunda ısrarcı olmuştur.”²¹² Afrika'lı Nuerler “inatçılık” ve “bağımsızlık” gibi erdemleri yüceltmişlerdir. “Karakter ile ilgili tek testleri bir kişinin kendini savunup savunamayacağına bağlıdır.”²¹³

İlkelerde rekabetin varlığı ile ilgili kanıtlar çok fazladır. MbutiTerden başka, en azından bazı başka avcı-toplayıcılar da cinsel partner ve yemek için rekabet etmişlerdir. “Sirionolarla yeteri kadar zaman

---

²⁰⁹ *Encycl. Brit.*, Vol. 13, makale “American Peoples, Native”, syf. 351-52, 360.

²¹⁰ Massola, syf. 72.

²¹¹ *Encycl. Brit.*, Vol. 13, makale “American Peoples, Native”, syf. 384, 386.

²¹² Reichard, syf. xxxix.

²¹³ Evans-Pritchard, syf. 90, 181-83.

geçirip de onlardaki tartışma ve kavganın bolluğunu fark etmeden duramazsınız.”²¹⁴ Tartışmaların çoğu “yemek meselesi ile ilgili sorunlardan çıkardı,” fakat cinsel kıskançlık da Sirionolar arasında kavga ve tartışmalara sebep olurdu.²¹⁵ Avustralya Aborj inleri kadınlara sahip olmak için kavga ederlerdi.²¹⁶ Poncins, karısına sahip olabilmek için birisini öldüren bir Eskimo’dan bahsetmektedir ve her Eskimo’nun, karısının kendisinden çalınmasını engellemek için adam öldürebileceğini söylemektedir.²¹⁷

Turnbull’un Mbuti çocuklarında rekabetçi oyunların yokluğu ile ilgili yorumuna karşıt olarak, Mbuti yetişkinlerinin bazıları açıkça rekabetçi bir oyun olan halat çekme oynarlardı.²¹⁸ Başka bazı ilkel halkların da rekabetçi oyunları vardı. Massola, Avustralya Aborjinlerindeki savaş oyunlarından ve “topu en fazla sayıda yakalayan çocuğun kazanan ilan edildiği” bir top oyunundan bahsetmektedir.²¹⁹ Lakros oyununu bulan Algonkin Kızılderilileridir.²²⁰ Her iki cinsiyetteki Navaho çocukları koşu

---

²¹⁴ Holmberg, syf. 153.

²¹⁵ Age., syf. 126-27, 141, 154.

²¹⁶ Coon, syf. 260-61.

²¹⁷ Poncins, syf. 125, 244.

²¹⁸ Schebesta, II. Band, I. Teil, syf. 241.

²¹⁹ Massola, syf. 78-80.

²²⁰ Wissler, syf. 223, 304.

yarışları yapardı²²¹ ve Ova Kızılderililerindeki çocuk oyunlarının neredeyse tümü rekabetçiydi.²²² Cheyenne yerlisi Tahta Bacak, halkının oynadığı bazı rekabetçi sporları şöyle anlatmaktadır: “At yarışları, koşu yarışları, güreş müsabakaları, ok ya da silahla yapılan atış müsabakaları, el ile ok atma, yüzme, zıplama ve benzer diğer müsabakalar...”²²³ Cheyenneler aynı zamanda savaş, avcılık ve “tüm soylu faaliyetlerde” rekabet ederlerdi.²²⁴

Richard E. Leakey, Richard Lee'den şöyle bir alıntı yapıyor: “Paylaşma, !Kung'un [Bushman] değerlerine ve davranışlarına derin bir şekilde nüfuz etmiştir. Paylaşım, toplayıcı toplulukların hayat tarzlarının merkezi bir unsurudur.” Leakey ekliyor: “Bu etik !Kung ile sınırlı değildir. Avcı-toplayıcıların genel bir karakteristiğidir.”²²⁵

Elbette biz de paylaşırız. Vergi öderiz. Verdiğimiz vergiler fakirlere ve engellilere toplumsal yardım programları yolu ile destek olmak ve genel refahı artırdığı düşünölen diğer kamu faaliyetlerini yürötmek

---

²²¹ Reichard, syf. 265.

²²² *Encycl. Brit.*, Vol. 13, makale “American Peoples, Native”, syf. 381.

²²³ Marquis, syf. 39.

²²⁴ Age., syf. 64, 66, 120, 277.

²²⁵ Leakey, syf. 107.

için kullanılır. İşverenler maaşlarını ödemek yolu ile işçileri ile paylaşırlar.

Fakat bir saniye! diyeceksiniz, biz yalnızca buna zorlandığımız için paylaşıyoruz. Eğer vergi ödememeye çalışırsak hapse gireriz; eğer bir işveren yeterli maaş ve yan haklar vermezse kimse onun için çalışmaz ya da sendikayla veya asgari ücret yasaları ile başı derde girer. Fark, avcı-toplayıcıların aşkla, cömertlikle, gönüllü olarak paylaşmasıdır değil mi?

Tam olarak öyle değil. Bizim paylaşımımızın vergi kanunları, sendika sözleşmeleri ve benzerleri ile düzenlenmesi gibi, avcı-toplayıcı toplumlarda da paylaşım “barışı korumak için uyulması zorunlu olan katı kurallarla” yönetilirdi.²²⁶ Pek çok avcı-toplayıcı, yiyeceklerini paylaşmak konusunda bizim vergi ödemek konusunda olduğumuz kadar isteksizdi ve kuralların ona hak olarak verdiğinden bir gram daha az almamak için çırpınırdı.

Richard Lee'nin Bushmen'lerinde “[Etin] dağıtımı büyük bir ihtimamla, kurallara göre yapılıyordu... Etin uygun olmayan bir şekilde dağıtılması akrabalar arasında büyük çatışmalara sebep olabilirdi.”²²⁷ Tikerarmiu Eskimolarında

---

²²⁶ Coon, syf. 176-77. Cashdan, syf. 37-38, Avustralya Aborjinlerinde, Mbuti pigmelerinde ve Kung Bushmen'de görülen “ayrıntılı” ya da “resmi” et paylaşımı kurallarından bahsetmektedir.

²²⁷ Richard B. Lee, alıntılan Bonvillain, syf. 20.

balina etinin dağıtılması konusundaki kurallara “harfiyen uyulsa dahi ... yine de ateşli tartışmalar yaşanabilirdi.”²²⁸ Siriono, yiyecek dağıtılmasını kurallara bağlayan yiyecek tabularına sahipti; ancak bu tabulara genellikle uyulmazdı.²²⁹ Siriono yiyeceklerini paylaşırdı fakat bunu büyük bir isteksizlikle yapardı.²³⁰ “İnsanlar sürekli olarak yiyeceklerin paylaşılması konusunda şikayet eder ve tartışırdı... Enia bir gece bana şunu söylemişti: ‘Birisi evin yanına geldiğinde kadınlar eti saklar... Hatta kadınlar saklamak için eti vajinalarının arasına sokar.’”²³¹ “Eğer birisi akrabası ile yemeğini paylaşırsa aynısını ondan beklemeye hak kazanır. Ancak karşılıklılık, her zaman zora dayanır ve kimi zaman düşmancadır. Paylaşım hiçbir zaman belirli bir karşılıklı güvensizlik ve yanlış anlaşılma olmadan gerçekleşmez.”²³²

Mbutinin et paylaşmak için kuralları vardı,²³³ “ancak avın paylaşılmasına yönelik sürekli bir an-

---

²²⁸ Coon, syf. 125.

²²⁹ Holmberg, syf. 79-81.

²³⁰ Age., syf. 87-89, 154-56.

²³¹ Age., syf. 154-55.

²³² Age., syf. 151.

²³³ Cashdan, syf. 37. Turnbull, *Forest People*, syf. 96-97. Sc-hebesta, II. Band, I. Teil, syf. 96, 97.

laşmazlık söz konusuydu.”²³⁴ “Bir hayvan öldürüldüğünde ... paylaşılmak üzere kampa götürülürdü. Bu, paylaşımın tartışma ya da huysuzluk olmadan yapıldığı anlamına gelmez. Tam tersi, av kampa döndüğünde yaşanan tartışmalar genellikle uzun ve gürültülüydü...”²³⁵ “Av kampa getirildiğinde ... erkekler ve kadınların, fakat özellikle kadınların, elde ettiklerini çatılarının altına ya da yakındaki boş kapların içine çabucak sakladıkları görülürdü”²³⁶. “Kendi payına düşen bir avı paylaşmak zorunda kalacak diye bunun bir kısmını saklamayan bir Mbuti kadını çok istisna bir durumdur.”²³⁷

Bazı avcı-toplayıcıların yemeğin paylaşılması üzerine bu kadar kavga etmeleri anarko-primitivistlerin “ilkel bolluk” iddiaları ile çatışan bir durumdur. Eğer yemek çok kolay ulaşılan bir şeyse neden insanlar onun uğruna kavga etmektedirler? Şu da vurgulanmalıdır ki, avcı-toplayıcılarda paylaşmayı dayatan kurallar genelde et ile ilgilidir. Diyetin büyük bir bölümünü oluşturmasına rağmen

---

²³⁴ Turnbull, *Forest People*, syf. 107.

²³⁵ Turnbull, *Wayward Servants*, syf. 157-58. Schebesta, II. Band, I. Teil, syf. 97’de et üzerine yaşanan neredeyse “kanlı bir şekilde” bitecek bir tartışmadan bahsetmektedir.

²³⁶ Turnbull, *Wayward Servants*, syf. 120.

²³⁷ Age., syf. 198.

men²³⁸ bitkisel besinler görece olarak çok daha az bir şekilde paylaşıyordu.²³⁹

İlkel insanların tamamının ya da avcı-toplayıcıların hepsinin, zorlanmadıkları sürece asla birbirlerine yardım etmeyen ve asla paylaşmayan radikal bireyciler oldukları izlenimini vermek istemiyorum. Siriono, bencillikleri, duyarsızlıkları, işbirliğine yanaşmayan yapıları ile ekstrem bir örnektir. Haklarında okuma yaptığım ilkel insanların neredeyse tümünde işbirliği ve rekabetin, paylaşma ve bencilliğin, bireysellik ile birlik ruhunun makul bir dengesi kurulmuş gibidir.

Coon, avcı-toplayıcıların genellikle bitkisel yiyecekleri ve kabukluları evin dışında paylaşmadıklarını söylemektedir; fakat aynı zamanda diğer ailelerin açlık çektiği durumlarda bu yiyeceklerin

---

²³⁸ Coon, syf. 176. Cashdan, syf. 38. Bonvillain, syf. 20. Turnbull, *Wayward Servants*, syf. 167. *Encycl. Brit.*, Vol. 14, makale “Avustralya”, syf. 438.

²³⁹ Cashdan, syf. 28. Coon, syf. 72-73. Bonvillain, syf. 20. *Encycl. Brit.*, Vol. 14, makale “Avustralya”, syf. 438. Turnbull, *Wayward Servants*, syf. 178, muhtemelen Mbuti diyetinde bitkisel yiyeceklerin önemini azımsamaktadır. (“avcı ve toplayıcılık ekonomi için eşit derecede önemliydi”) Schebesta'ya göre, I. Band, syf. 70-71, 198; II. Band, I. Teil, syf. 11, 13-14, Mbuti'nin temel besin kaynakları bitkisel. Diyetlerinin en fazla %30'u hayvansal ürünlerden oluşuyordu ve bunun %30'u da salyangoz ve tırtıl gibi avlanan değil bitki gibi toplanan canlılardan oluşuyordu.

onlarla paylaşıldığını da eklemektedir.²⁴⁰ Bireyci özelliklerine rağmen Cheyenneler (ve muhtemelen diğer Ova Kızılderilileri) cömertliğe (yani gönüllü paylaşım) büyük bir değer vermişlerdir,²⁴¹ aynı şey Nuer için de geçerlidir.²⁴² Gontran de Poncins'in beraber yaşadığı Eskimolar eşyalarını paylaşmak konusunda o kadar bonkördüler ki, Poncins toplumlarını “nerede-yse-komünist” olarak tanımlamıştır ve “hepsinin bencillikten eser olmadan beraberce çalıştıklarını” söylemiştir.²⁴³ (Bununla birlikte Poncins, Eskimoların verdikleri her armağanın bir karşılığı olmasını beklediklerini de söylemektedir.)²⁴⁴ Avcılıkta ve diğer bazı faaliyetlerde işbirliğinin Mbuti için önemini Turnbull açıklamıştır.²⁴⁵ Turnbull aynı zamanda ihtiyaç durumunda paylaşmanın reddedilmesinin bir “suç”²⁴⁶ addedildiğini ve Mbuti’lerin ihtiyaç olmadığında dahi bir miktar paylaşım da bulduklarını söylemektedir.²⁴⁷

---

²⁴⁰ Coon, syf. 176.

²⁴¹ Marquis, syf. 159.

²⁴² Evans-Pritchard, syf. 90.

²⁴³ Poncins, syf. 78-79.

²⁴⁴ Age., syf. 121.

²⁴⁵ Turnbull, *Wayward Servants*, örn., syf. 105.

²⁴⁶ Age., syf. 199-200 (dipnot 5)

²⁴⁷ Age., syf. 113.

Siriono'nun vurdumduymazlığının tam tersine, Mbuti'lerde yaşlılar ya da sakatlara temel olarak sevgi ve sorumluluk duygusundan kaynaklanan bir dikkat ve saygı gösterilirdi.²⁴⁸ Poncins'in Eskimoları çaresiz yaşlı insanları onlara bakmak çok zor hale geldiği zaman terk ederdi; fakat bunu gönülsüz olarak yapmış olmalılar, çünkü yaşlı insanları yanlarında tuttukları müddetçe “yolculuklarda yaşlı insanlar ile ilgilenirlerdi, kızağa geri koşup yeteri kadar üşüyorlar mı, rahatlar mı, açlar mı, biraz balık isterler mi diye kontrol ederlerdi.”²⁴⁹

Bencillik, rekabet ve agresiflik ile ilgili birçok örnek sıralanabileceği gibi, cömertlik, dayanışma ve sevgi ile ilgili örnekler de sıralanabilir. Bencillik, rekabet ve agresiflik ile ilgili örneklerle vurgu yapmanın tek sebebi anarko-primitivistlerin avcı-toplayıcı yaşam tarzı ile ilgili yaratmak istedikleri politik doğrucu Cennet Bahçesi imajını çürütmek içindir.

Her halükârda, Turnbull modern “rekabet”, “bağımsızlık” ve “kendine” yeterlilik kavramlarını, “karşılıklı-bağımlılık, dayanışma ve topluma güven gibi iyi denenmiş ilkel değerler” ile karşılaştırdığında kendisini aptal konumuna düşürmektedir. Daha önce gördüğümüz gibi, sonda sayılan değerler ilkel

---

²⁴⁸ Age., syf. 153.

²⁴⁹ Poncins, syf. 237.

toplumlara özel değerler değildir. Durup bir an için düşünmek, modern toplumda kendine yeterliliğin pratik olarak imkânsız hale geldiğini, dayanışma ve karşılıklı bağlılığın ise modern toplumda ilkel toplumda olabileceğinden çok çok daha ileri seviyelere taşındığını gösterecektir.

Modern bir ulus, her bir parçasının diğerine bağımlı olduğu devasa ve yüksek seviyede organize olmuş bir sistemdir. Fabrikalar ve petrol rafineleri güç santrallerinin sağladığı elektrik olmadan çalışamazlar, güç santralleri fabrikalarda üretilen parçalara ihtiyaç duyarlar, fabrikalar petrol rafinelerinin sağladığı yakıt olmadan taşınmasının imkansız olduğu malzemelere ihtiyaç duyarlar. Fabrikalar, rafineriler ve güç istasyonları işçiler olmadan çalışamazlar. İşçiler tarlalarda üretilen yiyeceklere ihtiyaç duyarlar; tarlalar yakıta, traktörler için yedek parçalara ve makinelere ihtiyaç duyarlar ve dolayısı ile rafineriler ve fabrikalar olmadan yapamazlar ... vb. Bir bütün olarak modern bir ulus dahi artık kendi kendine yeten bir birim değildir. Her ülke artan bir şekilde küresel ekonomiye bağımlı hale gelmektedir. Günümüzde modern birey, dünya çapındaki teknolojiyel makinenin sunduğu mallar ve hizmetler olmadan hayatta kalamıyorken kendine-yeterlilikten bahsetmek saçmalıktır.

Tüm bir makineyi çalışır durumda tutmak için devasa ve ayrıntılı olarak planlanmış bir dayanışma sistemi gereklidir. İnsanlar çalışma yerlerine tam olarak belirlenen zamanda gelmelidir ve işlerini, her insanın çalışmasının diğerleri ile uyumlu olmasını sağlayacak detaylı kurallara ve prosedürlere uygun bir şekilde yapmalıdırlar. Trafiğin düzgün bir şekilde, kaza ve sıkışıklık olmadan akması için insanların çok sayıdaki trafik kuralına uyması zorunludur. Randevulara uyulmalı, vergiler verilmeli, lisanslar çıkmalı, yasalara uyulmalıdır vb. vd. Tarihin hiçbir döneminde, bu kadar ince ve geniş kapsamlı bir dayanışma sistemine sahip olmuş ya da bireyin davranışlarını bu kadar detaylı bir şekilde kontrol eden bir ilkel toplum olmamıştır. Bu koşullar altında, ilkel toplumlarda geçerli olan “karşılıklı-bağlılık” ve “dayanışmasının” aksine modern toplumun “bağımsızlık” ve “kendine-yeterlilik” gibi özelliklere sahip olduğunu söylemek saçmalaktır.

Modern insanların buna zorlandıkları için sistemle işbirliğine girdikleri, ilkel insanın işbirliğinin ise az ya da çok gönüllü olduğu söylenebilir. Bu elbette doğrudur ve bunun sebebi açıktır: Bizim dayanışma sistemimiz tam da çok gelişmiş olduğu için aşırı oranda talepkâr ve bu sebeple birey için oldukça zordur ve dolayısı ile insanların işlerini kaybetmekten, ceza ödemekten ya da hapse düşmekten

korkmadıkları bir durumda çok az sayıda insan gönüllü olarak bu işbirliğine katılır. İlkel insanın işbirliği belirli oranda gönüllüdür, çünkü modern insana göre ilkel insandan çok daha az işbirliği beklenmektedir.

Modern topluma yüzeysel bir bireycilik, bağımsızlık ve kendine-yeterlilik görüntüsü veren şey, eskiden insanları *küçük boyutlu* topluluklara bağlayan bağların kopmakta olmasıdır. Günümüzde çekirdek ailelerin kapı komşuları ile hatta kuzenleri ile çok az bağları vardır. Çoğu insanın arkadaşı vardır, fakat günümüzde arkadaşlıklar büyük oranda yalnızca eğlence içindir. Arkadaşlar genelde ne ekonomik ne de diğer ciddi pratik faaliyetlerde işbirliği yaparlar, ne de birbirlerine fiziksel ve ekonomik güvenlik sağlarlar. Sakat kaldığınızda arkadaşlarınızın size bakması gibi bir beklentiniz yoktur. Sigortaya ya da sosyal hizmetler kurumuna bel bağlarsınız.

Bir zamanlar avcı-toplayıcıları kabilelerine bağlayan dayanışma ve karşılıklı yardım ağları kendiliğinden kaybolup gitmemiştir. Bu bağlar, bizi topluca tekno-endüstriyel sisteme bağlayan bağlar ile değiştirilmiştir ve bizi, avcı-toplayıcıları kabilelerine bağladıklarından çok daha sıkı bir şekilde sisteme bağlamaktadırlar. 30 ya da 50 kişi yerine kolektif olarak yüzlerce milyon kişiye bağlı bir insanı bağımsız

sız, kendine-yeten ya da bireyci olarak tanımlamak saçmalaktır.

Rekabet bizim toplumumuzda ilkel toplumlarda olduğundan çok daha sıkı kontrol altındadır. Gördüğümüz gibi, Mbuti kadınları erkek için yumruk yumruğa kavga edebilirlerdi. Yiyeceklerini saklayarak ya da etin paylaşımı konusunda olay çıkararak rekabet edebilirlerdi. Avustralya Aborjinleri, kadın uğruna ölümcül silahlar ile çarpışıyorlardı.²⁵⁰ Fakat böylesine doğrudan ve sınırsız bir rekabet modern toplumda hoş görülümüz, çünkü bu tarz bir rekabet ayrıntılı ve ince bir şekilde ayarlanmış dayanışma sistemine zarar verecektir. Dolayısı ile toplumumuz, rekabetçi dürtülerin tatmin edilmesi için zararsız hatta sisteme faydalı olan metotlar geliştirmiştir. Erkekler kadınlar için ya da kadınlar erkekler için yumruk yumruğa kavga etmezler. Erkekler kadınlar için para kazanarak ya da prestijli arabalar kullanarak rekabet ederler. Kadınlar erkekler için bakımlı olarak ve güzelliklerine yatırım yaparak yarışır. Şirket yöneticileri yükselmek için rekabet ederler. Bu bağlamda, şirket yöneticileri arasındaki *rekabet*, onların şirket ile *işbirliği* yapmalarını cesaretlendiren bir araçtır. Çünkü terfi alan kişi, şirkete en çok hizmet eden kişidir. Modern toplumdaki rekabetçi spor-

---

²⁵⁰ Coon, syf. 260.

ların, ilkel toplumlarda olduğu şekli ile ifade edildiğinde ciddi zararlı sonuçlara yol açabilecek agresif ve rekabetçi dürtülerin zararsız bir şekilde tatmin edilebileceği bir alan sunduğu makul bir şekilde ileri sürülebilir.

Sistemin, işbirliğine yatkın, uysal ve bağımlılığı kabul etmeye istekli insanlara ihtiyaç duyduğu açıktır. Tarihçi Von Laue'nin söylediği gibi: "Endüstriyel toplum, sonuç olarak, özgürlüklerinin temelinde inanılmaz bir uysallığa ihtiyaç duyar."²⁵¹ Bu sebeple toplum, millet, işbirliği ve başkalarına yardım etmek gibi kavramlar, modern toplumun en derinlerine işlemiş temel değerleridir.

Peki günümüz toplumunda bağımsızlık, bireycilik ve rekabete verildiği iddia edilen değer ile ilgili ne söylenebilir? Toplumumuzda "halk", "işbirliği" ve "yardımlaşma" gibi kelimeler herkes tarafından kabul edilirken, "bireycilik", "rekabet" gibi kelimeler sınıktılı ve olumsuz bir tepki ile karşılaşılmak istenmiyorsa dikkatli bir şekilde kullanılması gereken iki ucu keskin kelimelerdir. Bir örnek vermem gerekirse, yedi ya da sekizinci sınıftayken, çocuklara sert davranmayı adet edinmiş bir öğretmen, bir kız öğrenciye yaşadığı ülkenin adını sormuştu. Kız pek parlak değildi ve Amerika Birleşik Devletleri'nin tam adını

---

²⁵¹ Van Laue, syf. 202.

bilmiyor gibiydi. Dolayısı ile soruyu yalnızca “Birleşik Devletler” diyerek cevapladı. Öğretmen “Birleşik Devletler, ne?” diye sordu. Kız yüzünde boş bir ifade ile oturuyordu. Öğretmen cevap için ısrarcı olmaya devam edince, bir tahminde bulundu: “Milletin Birleşik Devletleri?”

Neden “millet”? Çünkü tabii ki “millet” cici bir kelimedir. Çocukların öğretmenlerden iyi puan almak istediklerinde kullanacakları türden bir kelimedir. Benzer bir durumda herhangi bir çocuk bu soruyu “Rekabetçi Birleşik Devletler” ya da “Bireyci Birleşik Devletler” diye cevaplandırır mıydı? Pek olası değil!

“Millet”, “toplum”, “dayanışma”, “yardımlaşma” ve “paylaşma” gibi kelimelerin olumlu şeyleri temsil ettikleri kabul edilir. Fakat “bireycilik” ana akım medyada ya da eğitim sisteminde nadiren katışıksız olarak olumlu anlamda kullanılır. “Rekabetin” olumlu anlamda kullanılması daha sıktır; fakat bu da, rekabetin sisteme yararlı olduğu (ya da en azından zararsız olduğu) özel bağlamlarda böyledir. Örneğin rekabet, iş dünyasında arzulanır kabul edilir; çünkü verimsiz şirketleri bir kenara iter, diğer şirketlerin daha verimli olmasını teşvik eder ve ekonomik ve teknolojik gelişmeyi kamçılar. Fakat yalnızca kontrol altındaki rekabet -yani onu zararsız kılmak ya da yararlı yapmak üzere kurallar

tarafından çerçevesi çizilmiş bir rekabet- iyi bir şey olarak kabul edilir. Ve rekabet olumlu bir anlamda değerlendirildiğinde, her zaman millet ya da halkın çıkarı gibi değerler ile meşrulaştırılır. Bu sebeple iş dünyasında rekabet iyi olarak görülür, çünkü tüm bir millet ya da halk için iyi olduğu varsayılan verimlilik ve ilerlemeyi teşvik eder.

“Bağımsızlık” da yalnızca belirli anlamlarda kullanıldığında “iyi” bir kelimedir. Örneğin, “engelli insanları” bağımsız kılmak gerektiğinden bahsedildiğinde bu, hiçbir zaman onları sistemden bağımsız yapmak anlamında değildir. Burada kastedilen yalnızca, engellilerin, toplumun onlara bakmak maliyetine katlanmak zorunda kalmayacakları işlere kavuşmalarıdır. Bir işe girdiklerinde, sosyal yardım aldıkları zamanda oldukları kadar sisteme bağlı olmaya devam ederler ve zamanlarını nasıl geçirecekleri konusunda çok daha az karar sahibidirler.

Dolayısı ile, politik doğrucu antropologların ve diğerlerinin, “halk”, “toplum”, “dayanışma”, “paylaşma” ve “karşılıklı bağımlılık” gibi sözde ilkel değerleri, modern toplumun sahip olduğunu iddia ettikleri “rekabet”, “bireycilik” ve “bağımsızlık” gibi değerler ile karşı karşıya getirmelerinin sebebi nedir? Cevabın önemli bir bölümü, politik doğrucu insanların “dayanışma”, “halk”, “yardımlaşma” gibi sistemin propagandasının onlara öğrettiği değerleri

fazlasıyla içselleştirmiş olmalarıdır. Bu propaganda-
dan öğrendikleri diğer bir değer ise “hoş görüdür.”
Bu kavramın kültürler arası bağlamlardaki sonucu,
Batı dışındaki kültürlerle yönelik iyi niyetli bir
onaylama içerisinde olmaktadır.

Dolayısı ile, aşırı-toplumsallaşmış modern bir
antropolog bir çelişki ile karşı karşıyadır: Hoşgörülü
olmak zorunda olduğu için ilkel kültürler hakkında
kötü bir şey söylemek ona muazzam zor gelir. Fakat
ilkel kültürler, Batılı değerler açısından kesinlikle
kötü olan bir çok davranış örneği sergilerler. Do-
layısı ile antropolog, onları olumsuz bir şekilde
göstermekten kaçınmak için, ilkel insanların “kötü”
davranışlarını sansürlemek zorunda kalır. Buna ek
olarak, aşırı seviyede toplumsallaşmış olması sebebi
ile politik

doğrucu antropoloğun isyan etme ihtiyacı da
vardır.²⁵² Modern toplumun temel değerlerini bir
kenara itemeyecek kadar iyi toplumsallaşmış olduğu
için, topluma karşı düşmanlığını, modern toplumun
bizzat kendi değerlerinden gerçekte olduğundan
daha fazla uzak olduğunu göstermeye çalışarak
ifade etmeye çalışır ve bu yüzden gerçekleri çarpıtır.
Böylece antropolog, modern toplumun rekabetçi ve

---

²⁵² Bu paragrafta değinilen diğer psikolojik noktaların tartışılması için bkz, “*Sanayi Toplumu ve Geleceği*,” paragraflar 6-32, 213-230.

bireyci yönlerini abartırken, ilkel toplumların bu yönlerini aşırı düzeyde minimize eder.

Burada işleyen tabii ki başka mekanizmalar da vardır ve bu insanların psikolojisini tamamı ile anladığımı iddia edemem. Avcı-toplayıcıların politik doğrucu resmedilişinde, zamanın şafağında var olmuş Cennet Bahçesine benzer saf ve masum bir dünya imajı yaratma arzusunun da olduğu kesin gibidir. Fakat bu arzunun kaynağı nedir, tam olarak bilemiyorum.

8. Avcı-toplayıcıların hayvanlarla olan ilişkileri için ne söylenebilir? Bazı anarko-primitivistlerin hayvanlar ve insanların “beraber yaşadıklarını” düşündükleri anlaşılıyor. Günümüzde bazen hayvanlar insanları yese de, “hayvanların bu saldırıları görece olarak nadirdir” ve “bu hayvanlar medeniyetin baskıları sebebi ile gıda sıkıntısı çekmektedirler ve daha çok aşırı derecede bir açlık ve çaresizlikten insanlara saldırmaktadırlar. Hayvanların insanları öldürmesinde, hayvanların hareketleri ve kokularını ve bozulmuş bitki örtüsünü anlamak gibi atalarımızın fark edebildiği ancak evcileştirilmemiz sebebi ile artık algılayamadığımız işaretler ile ilgili cahilliğimizin de payı vardır.”²⁵³

---

²⁵³ “The Forgotten Language Among Humans and Nature,” *Species Traitor*, issue 2, Winter 2002. Bu yayındaki sayfalar numaralandırılmış değildir.

Avcı-toplayıcıların hayvanların alışkanlıkları ile ilgili bilgisinin onu modern insana göre vahşi doğada daha güvenli kıldığı kesinlikle doğrudur. Vahşi hayvanların insanlara saldırmasının, muhtemelen hayvanların insanları avlamanın riskli olduğunu acı bir şekilde tecrübe ederek öğrenmeleri sebebi ile şimdi ve geçmişte nadir olduğu doğrudur. Fakat birçok yerdeki avcı-toplayıcı için vahşi hayvanlar ciddi bir tehlike oluşturmuşlardır. Siriono avcısı “krokodillerin, jaguarların ve zehirli yılanların saldırısına uğradı.”²⁵⁴ Leoparlar, orman buffaloları ve timsahlar, Mbuti için gerçek bir tehdit oluşturuyordu.²⁵⁵ Diğer yandan, Kadar halkının (Hindistan’ın avcı-toplayıcıları), olağanüstü bir şekilde, “eski günlerde onları tamamen rahat bırakan kaplanlar ile bir anlaşma içerisinde olduğu” söylenmiştir.²⁵⁶ Bu, benim bu anlamda bildiğim tek örnektir.

Avcı-toplayıcıların hayvanlara yönelik oluşturdukları tehdit hayvanların onlara yönelik oluşturduğundan çok daha büyüktür. Çünkü yiyecek için hayvanları avlıyorlardı. Avlanmak için silahları olmayan ve yemek için çoğunlukla bitki

---

²⁵⁴ Holmberg, syf. 249. Ayrıca bkzn., syf. 61, 117, 260.

²⁵⁵ Turnbull, *Forest People*, syf. 35, 58, 79, 179; *Wayward Servants*, syf. 165, 168. Schebesta, I. Band, syf. 68. Coon, syf. 71.

²⁵⁶ Coon, syf. 156.

köklerine dayanan Kadar dahi, bazı zamanlar küçük hayvanları avlamak için kazı çubuklarını kullanmışlardır.²⁵⁷ Avlanma yöntemleri acımasız olabilirdi. Mbuti pigmeleri bir filin midesine ucu zehirli bir mızrak saplardı. Hayvan 24 saat içinde karın zarının iltihaplanması sonucu hayatını kaybederdi.²⁵⁸ Bushmen, avlarını zehirli oklar ile vururdu ve hayvanlar üç gün sürebilecek uzun bir sürede yavaşça ölürlendi.²⁵⁹ Tarih öncesi insanlar hayvanları kitleler halinde uçurumlardan sürerek öldürürlerdi.²⁶⁰ Bu epey korkunç bir şeydir ve muhtemelen hayvanlar için oldukça acı vericiydi, çünkü bazıları uçurumdan düştükleri gibi ölmüyor fakat sakatlanıyorlardı. Kızılderili Tahta Ayak şunları söylüyor: “Antilop sürülerinin uçurumdan aşağı kovalanmasına yardım ettim... Birçoğu öldü ya da bacakları kırıldı. Yaralı olanları sopalar ile ölesiye dövdük.”²⁶¹ Bu, hayvan hakları savunucularının pek hoşuna gitmeyecektir.

---

²⁵⁷ Age., syf. 156, 158, 196.

²⁵⁸ Turnbull, *Change and Adaptation*, syf. 20; *Wayward Servants*, syf. 164. Schebesta, II. Band, I. Teil, syf. 107-111, fil öldürmenin diğer acımasız yöntemlerinden bahsetmektedir.

²⁵⁹ Thomas, syf. 94, 190.

²⁶⁰ Wissler, syf. 14, 270. Coon, syf. 88.

²⁶¹ Marquis, syf. 88.

Anarko-primitivistler, avcı-toplayıcıların hayvanlara yaşattıkları acının ete ulaşmak için yaptıkları bir zorunluluk olduğunu iddia edebilirler. Fakat bu doğru değildir. Avcı-toplayıcıların acımasızlıklarının önemli bir bölümü nedensizdir. Turnbull, *Forest People* da şunları anlatıyor:

“Genç olan, cüce geyiğe (sindula) ilk hamlesi ile mızrağı sapladı ve hayvanı karnının etli bölümünden zemine mıhladı. Fakat hayvan hala canlıydı ve özgürlüğü için savaşıyordu... Maibe ensesine başka bir mızrak sapladı, fakat hayvan hala savaşmaya devam ediyordu. Kalbine üçüncü bir mızrak saplanana kadar mücadeleyi bırakmadı.

“Pigmeler heyecanlı bir grup olarak dikiliyor ve hayvanı işaret edip gülüyorlardı. Dokuz yaşlarında bir çocuk kendisini yere atıp, yuvarlanıp kasılarak hayvanın son çırpınışlarını taklit ediyordu...

“Kuşlar henüz canlıyken tüylerini yolan Pigmeler gördüm. Bunu yapmalarının sebebi hayvan yavaş öldüğünde etin daha yumuşak olmasıymış. Ve avcı köpekler, değerli olmalarına rağmen, doğumlarından ölümlerine kadar acımasız tekmelere maruz kalırlardı.”²⁶²

---

²⁶² Turnbull, *Forest People*, syf. 101. Schebesta, II. Band, I. Teil, syf. 90, Mbuti'lerin köpeklerini tekmelediklerinden bahsetmektedir.

Birkaç yıl sonra, *Wayward Servants da* Turnbull şunları yazmıştır: “Öldürme anı, en iyi şekilde yoğun bir şefkat ve saygı anı olarak tasvir edilebilir. Özellikle de gençlerin ölü hayvan ile dalga geçmeleri sinirsel bir reaksiyon gibi gözükmektedir ve bu davranışlarda bir korku bileşeni vardır. Diğer yandan, canlı olarak yakalanan bir kuş ile oyuncak gibi oynanabilirdi; tüyleri, hayvan hala kanat çırpıyorken ve acı içinde bağıryorken sonunda yanıp ya da boğulup ölene kadar ateşte yakılabilirdi. Bunlar genellikle bu işten sinirsel bir zevk alan çocuklar tarafından yapılırdı. Genç bir avcı nadir zamanlarda dalgınlıkla [!?] aynı şeyi yapabilirdi. Daha yaşlı avcılar ve yaşlılar genelde bunları tasvip etmezlerdi, fakat bunları yapanlara da karışmazlardı.

“Bu saygı hayvanın kendisi için değil, fakat ormanın yemek için verdiği armağana yönelik gibidir...”²⁶³

Bunlar, Turnbull’un daha önce *Forest People*’da söyledikleri ile uyumlu değil gibidir. Belki de Turnbull, *Wayward Servants*’ı yazdığı günlerde politik doğruculuğa doğru savrulmaya başlamıştır. *Wayward Servants*’da söylenenleri doğru kabul etsek dahi, hayvanlara karşı “şefkat ve saygı” duygularından bağımsız olarak Mbuti’lerin hayvanlara

---

²⁶³ Turnbull, *Wayward Servants*, syf. 161.

gereksiz yere acımasız davrandığı gerçeği yerinde durmaktadır.

Eğer Mbuti'ler hayvanlara karşı şefkat sahibi idilerse, bu konuda bir istisnayı teşkil ettikleri söylenebilir. Avcı-toplayıcılar hayvanlara karşı karakteristik olarak duygusuz gibidirler. Gontran de Poncins'in beraber yaşadığı Eskimolar, köpeklerini acımasız bir şekilde döver ve tekmelerlerdi.²⁶⁴ Sirionolar bazen hayvanları canlı yakalayıp kampa getirir ve onlara yiyecek hiçbir şey vermezlerdi ve çocuklar hayvanlara o kadar sert davranırlardı ki hayvanlar sonunda ölürdü.²⁶⁵

Birçok avcı-toplayıcı halkın vahşi hayvanlara saygı duyduklarını ya da kendilerini onlara yakın hissettiklerini vurgulamak gerekir. Colin Turnbull'un Mbuti örneğinde bu konuda söylediklerini alıntılamıştım. Coon şöyle diyor: "öldürdükleri hayvanla alay etmemeleri ya da onu herhangi bir şekilde aşağılamamaları gerektiği avcılarda standart bir kural gibidir."²⁶⁶ (Turnbull'dan alıntıladığım metinlerin gösterdiği gibi bu "standart kuralın" istisnaları bulunmaktadır.) Spekülasyona doğru giden Coon şunları ekliyor: "Avcılar doğanın birliğini ve

---

²⁶⁴ Poncins, syf. 29, 30, 49, 189, 196, 198-99, 212, 216.

²⁶⁵ Holmberg, syf. 69-70, 208.

²⁶⁶ Coon, syf. 119.

onun içindeki kendi rollerinin alçak gönüllülük ve sorumlulukla birleştiğini hissediyorlardı.”²⁶⁷ Wissler, Kuzey Amerika Kızılderililerinin doğaya (vahşi hayvanlar da dahil olmak üzere) olan yakınlıklarını ve saygılarını anlatmaktadır.²⁶⁸ Holmberg, Sirono’nun hayvan dünyası ile olan “bağlarından” ve “akrabalığından” bahsetmektedir.²⁶⁹ Fakat gördüğümüz gibi, bu “bağlar” ve bu “akrabalık,” hayvanlara yapılan fiziksel acımasızlıklara bir engel teşkil etmemektedirler.

Hayvan hakları savunucularının avcı-toplayıcıların hayvanlara olan genel davranışları karşısında dehşete düşecekleri açıktır. Dolayısı ile, avcı-toplayıcı kültürleri toplumsal bir ideal olarak gören insanlar için hayvan hakları hareketi ile bir ittifak yapmak anlamsız olacaktır.

9. Toparlamak için, anarko-primitivist efsanenin başka birkaç bileşeninden daha kısaca bahsedeceğim.

Anarko-primitivist efsaneye göre, ırkçılık medeniyetin bir ürünüdür. Fakat bunun gerçekten doğru olup olmadığı açık değildir. Tabii ki, ilkel insanların çoğu ırkçı olamaz; çünkü kendilerinden farklı

---

²⁶⁷ Age.

²⁶⁸ Wissler, syf. 124, 304-06.

²⁶⁹ Holmberg, syf. 111, 195.

bir ırka mensup olan birisiyle karşılaşmamışlardır. Fakat farklı ırklar arasında temas olduğunda, avcı-toplayıcıları modern insanlara kıyasla ırkçılığa daha az teşne kılacak bir sebep bilmiyorum ve bu yüzden ırkçılığa daha az meyilli olduklarına inanmıyorum. Mbuti pigmeleri, köylerde yaşayan komşularından yalnızca kısa boyları ile değil, fakat aynı zamanda yüz yapıları ve tenlerinin açık rengi ile de ayırt edilebiliyorlardı.²⁷⁰ Mbutiler, köylüleri “siyah vahşiler” ve “hayvanlar” olarak tanımlıyordu ve onları gerçek insanlar olarak görmüyorlardı.²⁷¹ Köylüler de aynı şekilde Mbutileri “vahşi” ve “hayvan” olarak tanımlıyor ve onları gerçek insanlar olarak görmüyorlardı.²⁷² Köylülerin Mbutilerden kız aldıkları doğrudur; fakat bunun sebebi yalnızca kendi kadınlarının orman ekosisteminde çok düşük doğurganlığa sahip olmaları, Mbuti kadınlarının ise çok sayıda çocuk doğurmalarıdır.²⁷³ Karma evliliklerin ilk nesil çocukları aşağı görülürdü.²⁷⁴ (Mbuti kadınları sık sık köylüler ile evlenip köyde yaşarken, köylü kadınlar

---

²⁷⁰ Turnbull, *Forest People*, syf. 14, 33. Schebesta, I. Band, passim, örn., syf. 107, 181-84, 355.

²⁷¹ Turnbull, *Forest People*, syf. 47, 120, 167; *Wayward Servants*, syf. 61, 82; *Change and Adaptation*, syf. 92.

²⁷² Turnbull, *Forest People*, syf. 47, 234.

²⁷³ Schebesta, I. Band, syf. 106-07, 137.

²⁷⁴ Age., syf. 107.

Mbuti erkekleri ile nadiren evlenirdi; çünkü kadınlar “orman göçmenlerinin Çingene hayatını hor görürlerdi ve yerleşik köy hayatını tercih ederlerdi.”²⁷⁵ Üstelik, Mbuti-köylü birleşmelerinin melez nesilleri genellikle köyde kalırlardı ve “çok nadiren ormana dönerlerdi, çünkü köy hayatının daha konforlu yaşamını ormanın sert hayat tarzına tercih ederlerdi.”²⁷⁶ Bu, anarko-primitivistlerin, avcı-toplayıcı yaşamın bir kolaylık ve bolluk olduğuna dair efsaneleri ile hiç uyuşmamaktadır.)

Yukarıda bahsettiğimiz etnik karşıtlıkta yalnızca bir taraf -Mbuti- avcı-toplayıcıdır. Köylüler tarım yapmaktadırlar. Her iki tarafın avcı-toplayıcı olduğu bir ırkçılık örneği birbirlerinden korkan ve nefret eden Kuzey Amerika subarktik Kızılderilileri ile Eskimolar olabilir. Savaşmak dışında nadiren karşılaşılırdı.²⁷⁷

Homofobi için ne söylenebilir? Bu da avcı-toplayıcılarda görülmemiş bir şey değildi. Thomas’a göre, homoseksüellik, gözlemlediği Bushmen

---

²⁷⁵ Age., syf. 108.

²⁷⁶ Age., syf. 110.

²⁷⁷ Wissler, syf. 221. Ayrıca bkz., Poncins, syf. 165 (Eskimolar iki Kızılderili’yi öldürmüştü) ve *Encycl. Brit.*, Vol. 13, makale “American Peoples, Native”, syf. 360 (Subarktik Kızılderilileri Eskimo’lar ile savaşıyordu).

toplumunda izin verilen bir şey değildi.²⁷⁸ (Bu örnek, aynı durumun her Bushmen grubu için geçerli olduğu anlamına gelmez.) Turnbull'a göre, Mbuti'lerde "homoseksülekten açık bir provokasyon için ağır bir hakaret olarak kullanılmanın ötesinde bahsedilmezdi."²⁷⁹

Anarko-primitivist bir "zine" olan *Species Traitorun* yayıncısı bana gönderdiği bir mektupta avcı-toplayıcı kültürlerde "insanların mülke sahip olmadıklarını söylemiştir."²⁸⁰ Bu doğru değildir. Özel mülkiyetin çeşitli biçimleri avcı-toplayıcılarda bulunmaktaydı—üstelik bu durum, Kuzeybatı Kıyısı Kızılderilileri gibi yerleşik avcı-toplayıcılar ile sınırlı değildi. Çoğu avcı-toplayıcı halkın toprak üzerinde *kolektif* mülkiyete sahip oldukları iyi bilinen bir durumdur. Yani, 30 ila 130 kişiden oluşan her grup üzerinde yaşadıkları arazinin sahipleriydiler. Coon bununla ilgili uzun bir değerlendirme sunmaktadır.²⁸¹ Ancak daha az bilinen ise, avcı-toplayıcıların -göçebe olanların dahi- doğal kaynaklara *bireysel* mülkiyet biçiminde sahip olabildikleridir. Üstelik bazı durumlarda bu haklar

---

²⁷⁸ Thomas, syf. 87.

²⁷⁹ Turnbull, *Wayward Servants*, syf. 122.

²⁸⁰ *Species Traitor'un* yayıncısından yazara mektup, 4/7/03, syf. 7.

²⁸¹ Coon, syf. 191-95.

miras olarak devredilebilirdi.²⁸² Örneğin Thomas'ın Bushmen'inde: "Her grup ... yalnızca o grubun sahip olduğu spesifik bir araziye sahipti ve sınırlara katı bir şekilde saygı duyarlardı... Eğer bir kişi belirli bir alanda doğmuşsa orada yetişen kavunları ve bozkır yiyeceklerini yeme hakkına sahipti... Bir adam; karısı, babası ya da annesi neredeki kavunları yiyebiliyorsa oradaki kavunları yiyebilirdi. Dolayısı ile her Bushman'ın bu şekilde birçok alanda hakları vardı.

Örneğin Gai, Ai a ha'o'daki kavunları yiyebilirdi; çünkü karısı burada doğmuştu. Aynı zamanda kendi doğum bölgesi olan Okwa Omaramba'dakileri de yiyebilirdi..."²⁸³

Vedda'larda (Sri Lanka'nın avcı toplayıcıları) "grup arazisi, grubun üyeleri arasında pay edilmişti ve bunlar kendi paylarını çocuklarına aktarabiliyordu."²⁸⁴ Bazı Avustralya Abojinlerinde belirli bir yerden çıkarılan taşların ticareti ile elde edilen mallar ile ilgili bir miras sistemi mevcuttu.²⁸⁵ Başka bazı Avustralya Aborjinlerinde, bazı meyve ağaçları özel mülkiyete tabi idi.²⁸⁶ Termitleri yiyecek olarak

---

²⁸² Age., syf. 194.

²⁸³ Thomas, syf. 10, 82-83. Ayrıca bknz. Cashdan, syf. 41.

²⁸⁴ Cashdan, syf. 41. Ayrıca bknz. Coon, syf. 198.

²⁸⁵ Coon, Syf. 275.

²⁸⁶ Age., syf. 168.

kullanan Mbutilerde termit kolonilerine bireysel olarak sahip olunabiliyordu.²⁸⁷

Aletler, giysi ve süs eşyaları gibi taşınabilir eşyalar, avcı-toplayıcılarda genellikle bireysel mülkiyete tâbiydi.²⁸⁸

Turnbull, Mbuti de dahil olmak üzere avcı-toplayıcılarda çok gelişmiş bir özel mülkiyet hissi olduğu ile ilgili W. Nippold'un argümanından bahsetmektedir. Turnbull buna, "bu konunun tartışmalı olduğunu ve büyük oranda semantik bir problem olduğunu söyleyerek" karşı çıkmaktadır.²⁸⁹ Burada neyin özel mülkiyet olup olmadığını ya da özel mülkiyetin "çok gelişmiş bir hissinin" ne olduğunu kılı kırk yararak tartışmamıza gerek yok. Şunu söylemek yeterli olacaktır ki, avcı-toplayıcılarda özel mülkiyetin bulunmadığına dair altı doldurulamayan inanç, anarko-primitivist efsanenin bir diğer unsurudur.

Ancak şunu vurgulamamız gerekir: *Göçebe* avcı-toplayıcılar, mülkleri ile diğer insanları egemenlikleri altına alacak kadar bir zenginlik *biriktirmemişlerdir*.²⁹⁰ Avcı-toplayıcı, ne zaman yer değiştirirse, sa-

---

²⁸⁷ Schebesta, II. Band, I. Teil, syf. 14, 21-22, 275-76.

²⁸⁸ Cashdan, syf. 40. Ayrıca bkz. age., syf 37, ve Schebesta, II. Band, I. Teil, syf. 276-78.

²⁸⁹ Turnbull, *Wayward Servants*, syf. 199 (dipnot 5).

²⁹⁰ Bknz. Coon, syf. 268. Schebesta, II. Band, I. Teil, syf. 8,

hip olduklarını sırtında ya da en iyi ihtimalle bir kano, köpek ya da atla çekilen bir kızıak üzerinde taşımak zorundaydı.²⁹¹ Bu yöntemlerin herhangi birisi ile yalnızca sınırlı miktarda mal taşınabilirdi. Dolayısı ile, bir göçebenin bundan kazançlı çıkarak biriktirebileceği malın miktarı üzerinde bir üst sınır bulunmaktaydı.

Doğal kaynaklar ile ilgili mülkiyet hakkının taşınması gerekmiyordu; dolayısı ile göçebe bir avcı-toplayıcı dahi teorik olarak bu mallardan sınırsız bir şekilde biriktirebilirdi. Fakat pratikte, göçebe avcı-toplayıcılar arasında doğal kaynaklardan oluşan bir zenginlik biriktirmek suretiyle diğer insanlar üzerinde egemenlik kuran birisi ile ilgili hiçbir örnek bilmiyorum. Göçebe avcı-toplayıcı yaşam koşullarında, şahsi olarak kullanılabilecek miktardan daha fazla doğal kaynak üzerinde hak iddia etmek ve bu hakkı pratik olarak uygulayabilmek açık sebeplerden ötürü oldukça zordur.

Göçebe avcı-toplayıcılarda biriktirilmiş zenginliğin olmaması sebebiyle aynı zamanda bu topluluklarda toplumsal hiyerarşilerin de olmayacağı sonucuna varılabilir. Fakat bu tam olarak doğru değildir.

18, Mbuti'nin mülkiyet biriktirme konusundaki ilgisizliği üzerine yorumlar.

²⁹¹ Bknz. Coon, syf. 57-67.

130 kişiden (çocuklar da dahil olmak üzere), hatta standart durumlarda bunun yarısından çok daha az kişiden oluşan bir göçebe grubun, içerisinde toplumsal hiyerarşi oluşması için çok fazla potansiyele sahip olmadığı açıktır. Üstelik, bazı avcı-toplayıcı halklar, herhangi birisinin diğerlerinin üzerine çıkmasını engellemek için bilinçli, tutarlı ve görünüşe göre de başarılı bir çabanın içerisinde olmuşlardır. Örneğin Mbuti’lerde “şefler ya da yaşlılar konseyi bulunmuyordu”,²⁹² “bireysel otorite hayal edilemezdi”²⁹³ ve “bireysel otoriteye ya da aşırı bir kişisel etkiye yönelik herhangi bir girişim alay ya da dışlanma”²⁹⁴ ile sonuçlanıyordu. Turnbull kitaplarında, Mbuti’lerin, herhangi birisinin yüksek bir statü elde etmek ile ilgili çabalarına büyük bir şevkle karşı geldiklerinden bahsetmektedir.²⁹⁵

Subarktik Kuzey Amerika Kızılderililerinin şefleri bulunmuyordu.²⁹⁶ Siriono’da şefler vardı, fakat “şeflik makamının getirileri çok azdı... Şefler göç, av

---

²⁹² Turnbull, *Wayward Servants*, syf. 14.

²⁹³ Age., syf. 181.

²⁹⁴ ge., syf. 228.

²⁹⁵ Turnbull, *Forest People*, syf. 110, 125; *Wayward Servants*, syf. 27, 28, 42, 178-181, 183, 256, 274, 294,300. Schebesta, II. Band, I. Teil, syf. 8, Mbuti’lerin egemenlik kurmakla ilgili bir eğilimleri olmadığını söylemektedir.

²⁹⁶ *Encycl. Brit.* Vol. 13, makale “American Peoples, Native”, syf. 360.

yolculuğu ve çeşitli konular ile ilgili tavsiyelerde bulunabilirlerdi; fakat bunlar kabile üyeleri tarafından her zaman kabul edilmezdi. Ancak bir statü sembolü olarak şefler her zaman birden fazla eşe sahip olurdu.

“Şefler, grubun diğer üyelerinin kendilerine karşı sorumluluklarını yerine getirmediğine yönelik süreklili şikayetlerde bulunurlardı; fakat bu şikayetlere kulak asan pek olmazdı.

“Fakat şeflerin durumu diğer üyelerden genel olarak daha iyiydi. Onların istekleri diğerlerine nazaran daha fazla kabul görüyordu...”²⁹⁷

Thomas’ın incelediği Bushmen’lerin “şef ya da krallardan haberi yoktu, yalnızca yönettikleri insanlardan işlevsel olarak bir farkları olmayan liderlere sahiplerdi ve bazı zamanlar ise bir grup böyle bir lidere bile sahip olmayabilirdi.”²⁹⁸ Richard Lee’nin incelediği Kung Bushmen’in şefleri yoktu²⁹⁹ ve Mbuti’lerde olduğu gibi, birisinin diğerlerinin üzerine çıkma çabalarına bilinçli bir şekilde karşı çıkıyorlardı.³⁰⁰

Ancak bazı başka Kung Bushmen gruplarında şefler ya da liderler bulunuyordu. Liderlik kalıtsaldı

---

²⁹⁷ Holmberg, syf. 148-49.

²⁹⁸ Thomas, syf. 10.

²⁹⁹ Coon, syf. 238.

³⁰⁰ Bonvillian, syf. 20-21.

ve liderin gerçek bir otoritesi vardı. Coon, Gautscha su kuyusu bölgesinde yaşayan Bushmenler için şunları söylüyor: “Liderler, toplama faaliyeti için yapılan yolculuklarda kimin ne zaman nereye gideceğine karar veriyorlardı. Çünkü yıllık olarak tekrar eden belirli günlere dikkat etmek, gıda tedarikini sağlıklı bir şekilde sağlamanın kritik bir unsuruydu.”³⁰¹ Thomas, bu bölgede yaşayan Bushmen’leri tanıdığına göre,³⁰² Coon’un ifadesini onun şu söyledikleri ile bağdaştırmak nasıl mümkün olabilir bilmiyorum: “Liderler, ... işlevsel olarak ... yönettikleri insanlardan farklı değillerdi...” Düzgün kütüphane kaynaklarına erişimim yok. Thomas’ın kitabının tam bir kopyasına dahi sahip değilim. Elimde yalnızca bazı sayfaların fotokopileri bulunmakta. Bu problemin çözümünü, konuya yeteri kadar ilgi duyan okurlara bırakmak zorundayım.

Avustralya’nın bazı bölgelerinde “yerleşimcilerin kral adını verdikleri güçlü şefler bulunmaktaydı. ‘Kral ... süslemeli bir kumaş taç giyiyordu ve daima insanların omuzlarında taşıyordu.”³⁰³ Tazmanyada da “hatırı sayılır güce sahip arazi şefleri

---

³⁰¹ Coon, syf. 210.

³⁰² Thomas, örn., syf. 146-47, 199.

³⁰³ Coon, syf. 253.

bulunuyordu ve bazı durumlarda makamlarını miras yolu ile devrediyorlardı.”³⁰⁴

Yani, birçok göçebe avcı-toplayıcı toplulukta ya da bu toplulukların çoğunda toplumsal tabakalaşma yokken veya çok azken, bu toplulukların tümünde hiçbir hiyerarşinin bulunmadığını söyleyen toptancı iddia doğru değildir.

Avcı-toplayıcıların çevreyi korumak konusunda iyi bir karneye sahip oldukları yalnızca anarko-primitivist çevrelerle sınırlı olmamak üzere genel olarak kabul gören bir varsayımdır. Bu konu hakkında çok fazla bilgiye sahip değilim, fakat bildiğim kadarı ile avcı-toplayıcılar çevrenin korunması konusunda karmaşık bir karneye sahiptirler.

Mbuti bu konuda çok iyi gözükmektedir. Schebesta, doğal kaynakları üzerinde aşırı baskı yaratmamak için nüfuslarını gönüllü olarak sınırladıklarına inanmaktadır.³⁰⁵ (Ancak, en azından çalışmasının okuduğum bölümlerinde, bu inancının gerekçelerini açıklamamaktadır.) Turnbull’a göre, “hayvanın her parçasını kullanmak ve grup için yeterli olandan fazla hayvan öldürmemek konusunda güçlü bir şekilde hissedilen ve dile getirilen bir arzu vardır. Ki bu, Mbuti’nin fazla hayvan öldürmek konusundaki

---

³⁰⁴ Age., syf. 251.

³⁰⁵ Schebesta, I. Band, syf. 106.

gönülsüzlüğünün ve avlarını köylüler ile takas etmek üzere saklamalarının bir sebebi olabilir.”³⁰⁶

Turnbull aynı zamanda şunu da söylemektedir: “Van Gelder gibi memeli uzmanlarına göre Mbutiler, çevreyi koruma konusunda bir şeyler yapmak isteyen her hükümetin arzu edeceği avcılardır.”³⁰⁷

Diğer yandan Turnbull, Kenge isminde bir Mbuti’yi ovalardaki bir doğal parkı ziyarete götürmüş ve Kenge’ye, “ormanda gördüğünden çok daha fazla hayvan göreceğini, fakat bunları avlamayı denememesini söylemiştir. Kenge bunu anlayamamıştır, çünkü onun mantığına göre hayvanlar avlamak içindir.”³⁰⁸

Coon’a göre, Tikearmiut Eskimolarının sahip oldukları etik, onlara aynı gün içerisinde dört kurt, porsuk, tilki ya da marmot avlamayı yasaklıyordu. Ancak bu etik, beyaz tüccarların gelmesi ve Tikearmiutları yukarıda zikredilen hayvanların derisi karşılığında alacakları ticari mallar ile baştan çıkarması sonrası etkisini kaybetmiştir.³⁰⁹

Çelik baltalara sahip olmalarından itibaren Siriono’lar bölgelerindeki yabani meyve ağaçlarını yok etmeye başlamışlardır. Çünkü ağaçları keserek

---

³⁰⁶ Turnbull, *Wayward Servants*, syf. 161.

³⁰⁷ Turnbull, *Change and Adaptation*, syf. 18.

³⁰⁸ Turnbull, *Forest People*, syf. 250.

³⁰⁹ Coon, syf. 104.

meyve toplamak, üzerilerine çıkıp toplamaktan çok daha kolaydır.³¹⁰

Bazı avcı-toplayıcıların doğada bilinçli olarak yangınlar çıkarttıkları iyi bilinmektedir. Çünkü yakılmış arazilerin, yiyecek olarak kullandıkları bitkileri daha fazla üreteceklerini biliyorlardı.³¹¹ Bu faaliyet bana aşırı derecede yıkıcı geliyor. Tarih öncesi avcı-toplayıcıların aşırı avlanma sebebiyle büyük memelilerin soylarının tükenmesine sebep oldukları ya da en azından buna katkı yaptıklarına inanılmaktadır.³¹² Fakat bilebildiğim kadarı ile bu, kesin olarak kanıtlanamamıştır.

Yukarıda söylenenler, avcı-toplayıcıların doğayı korudukları mı yoksa bu konuda vurdum duymaz mı oldukları probleminin çok yüzeysel bir tartışmasıdır. Bu problem derin bir araştırmayı hak etmektedir.

10. Kişisel olarak yalnızca birkaç anarko-primitivist ile iletişimim olduğu için geniş bir genellemede bulunamam, fakat en azından bazı anarko-primitivistlerin inançlarının bunlarla çelişen gerçeklere karşı bir dokunulmazlığa sahip olduğu

---

³¹⁰ Holmberg, syf. 63-64, 268.

³¹¹ Örn., *Encycl. Brit.*, Vol. 14, makale “Biosphere”, syf. 1191, 1197; Mercader, syf. 2, 235, 238, 241, 282, 306, 309. Ateşin düşüncesizce kullanılmasının başka örnekleri için bkz., Coon, syf. 6.

³¹² Mercader, syf. 233. *Encycl. Brit.*, Vol. 14, makale “Biosphere”, syf. 1159, 1196; Vol. 23, makale “Mammals”, syf. 435, 448.

açıktır. Bu insanlara benim burada sunduğum gerçeklerden istediğiniz kadarını sunabilir ve avcı-toplayıcıları, bunların hala görece olarak bozulmamış olduğu zamanlarda ziyaret eden yazarlardan alıntılar yapabilirsiniz; fakat yine de kesin-inançlı anarko-primitivistler, bu hoş olmayan gerçeklere karşı çeşitli bahaneler bulacak ve efsanelerine olan inançlarını koruyacaklardır.

Bu durum, köktenci Hristiyanların inançlarına karşı yapılan rasyonel muhalefete gösterdikleri tavır hatırlatmaktadır. Hangi gerçeklere değinirseniz değinin, köktenci bunları reddetmek adına, ne kadar saçma olursa olsun, her zaman bir karşı argüman geliştirecek ve İncil'in kelime anlamına olan inancının doğruluğunu göstermeye çalışacaktır.

Aslında anarko-primitivizmle erken dönem Hristiyanlık arasında benzerlikler bulunmaktadır. Anarko-primitivistlerin avcı-toplayıcı ütopyası, Adem ve Havva'nın kolaylık içinde ve günahtan uzak bir biçimde Cennet Bahçe'sinde yaşamasını hatırlatmaktadır. (Genesis 2) Tarımın ve medeniyetin bulunması Düşüş'e tekabül etmektedir. Adam ve Havva bilgi ağacının meyvesini yemişler (Genesis 3:6), Cennetten kovulmuşlar (Genesis 3:24) ve sonrasında ekmeklerini toprağı eşerek alınlarının teri ile kazanmak zorunda kalmışlardır. (Genesis 3:19, 23).

Üstelik cinsiyet eşitliğini de kaybetmişlerdir, çünkü Havva kocasının boyunduruğuna girmiştir. (Genesis 3:16) Anarko-primitivistlerin medeniyete son vereceğini umdukları devrim Kıyamet Gününe, Babylon'un çöküşüne tekabül etmektedir. (Revelation 18:2) İlkel ütopyaya dönüş, "ölümün, kederin, ağlamanın ve acının olmayacağı" Cennetin Krallığının gelişine tekabül etmektedir. (Revelation 21:4)

Kereste kamyonlarının geçişini engellemek için kendini yollara zincirlemek gibi mazoşistik direniş taktikleri ile bedenlerini riske atan günümüzün aktivistleri Hristiyan şehitlerini andırmaktadırlar— "İsa'ya şahitlik ve Tanrı'nın sözü adına kafaları kesilen" (Revelation 20:4) kesin-inançlılar. Veganizm, Hristiyanlıktaki Oruç gibi, birçok dinde bulunan beslenme kısıtlamalarına denk gelmektedir. Anarko-primitivistler gibi erken Hristiyanlar da, eşitlikçiliği ("kendisini yüceltmeye çalışan düşürülecektir," Matthew 23:12) ve paylaşmayı ("paylaşım her insanın ihtiyacına göre yapılacaktır," Acts 4:35) vurgulamışlardır.

Anarko-primitivizm ve erken Hristiyanlık arasındaki psikolojik benzerlik pek umut verici değildir. Hristiyanlar, İmparator Konstantin'in Hristiyanlara güçlü olma imkanını sunması ile birlikte yozlaşmış-

lar ve o zamandan beri Hristiyanlık, çoğunlukla, mevcut otoriteler için bir dayanak olmuştur.

11. Bu makaledeki temel amacım anarko-primitivist efsaneyi çürütmektir. Bu sebeple ilkel toplumların modern değerler açısından olumsuz olarak görülecek yanlarını vurguladım. Fakat bu madalyonun öteki yüzü de bulunmaktadır. Göçebe avcı-toplayıcı toplumlar çok çekici bazı özelliklere de sahiptiler. Başka şeylerle birlikte, bu toplumların modern insana musallat olan stres, endişe, hayal kırıklığı, depresyon, yeme ve uyku bozuklukları gibi psikolojik sorunlardan görece olarak azade olduklarına inanmak için gerekli sebepler mevcuttur. Bu toplumlardaki insanlar, bazı kritik önemdeki meselelerde (hepsinde olmasa da) modern insandan çok daha fazla kişisel bağımsızlığa sahiptiler ve avcı toplayıcıların yaşam tarzlarından duydukları memnuniyet, modern insana göre çok daha fazla idi.

Bu neden önemlidir? Çünkü bu, kronik stresin, endişe ve hayal kırıklığının, depresyon ve benzerlerinin insan durumunun kaçınılmaz bir parçası olmadıklarını, modern medeniyetin ortaya çıkardığı problemler olduklarını göstermektedir. Boyun eğmek de insan durumunun kaçınılmaz bir parçası değildir: En azından bazı göçebe avcı-toplayıcı toplumlar gerçek özgürlüğün mümkün olduğunu göstermektedir.

Daha da önemlisi, çevreye karşı duyarlı olup olmamalarından bağımsız olarak, ilkel insanların çevreye zarar verme kapasiteleri modern insanın yanına bile yaklaşamaz. İlkelerin, modern insan boyutunda çevreye zarar verebilecek güçleri bulunmamaktadır. Ateşi sorumsuzca kullanmış olabilirler ve bazı türlerin soyunu aşırı avlanma ile tüketmiş olabilirler; fakat nehirler üzerinde büyük barajlar kuracak, Dünya'nın binlerce kilometre kare alanını şehirler ve asfalt ile kaplayacak ya da modern medeniyetin dünyayı tamamı ile mahvetmek ile tehdit ettiği devasa miktardaki zehirli kimyasalları ve radyoaktif atıkları üretecek güçleri yoktur. Ne de genetik mühendisliği ve süper-zekaya sahip bilgisayarlar gibi ölümcül tehlikeli güçleri harekete geçirecek kabiliyetleri vardır. Bu tehlikeler teknoperverlerin kendisini dahi korkutur.³¹³

Dolayısı ile medeniyetin gelişinin büyük bir felaket olduğu ve Sanayi Devrimi'nin bundan da beter olduğu konusunda anarko-primitivistler ile hem fikirim. Moderniteye ve medeniyete karşı bir devrimin gerekli olduğuna da katılıyorum. Fakat yumuşak başlı hayalperestlerden, tembellerden ve şarlatanlardan efektif bir devrimci organizasyon oluşturu-

---

³¹³ Bknz., Bill Joy, "Why the Future Doesn't Need Us", Wired magazine, April 2000; *Our Final Century*, Britanyalı Astronom Sir Martin Rees'in kitabı.

rulamaz. Kararlı, gerçekçi, pratik insanlara ihtiyacınız vardır ve bu tip insanlar anarko-primitivizmin ütöpik ve yumuşak efsanelerine ihtiyaç duymazlar.

Son Not

Bu makaleyi yazmayı tamamladığımda Schebesta'nın *Die Bambuti-Pygmaen vom Ituri* kitabının ikinci cildini henüz okumaya başlamıştım. Bu okuma ile edindiğim bilgiler ve Turnbull'un anlattıkları ile Schebesta'nın anlattıkları arasındaki farklar sebebi ile, Turnbull'un Mbuti'ler hakkındaki çalışmalarının güvenilirliği konusunda ciddi şüpheler duymaya başladım. Turnbull'un Mbuti'ler hakkındaki tasvirlerinde, bilinçli ya da bilinçsiz olarak, kendisi gibi modern solcu entelektüellere daha çekici gözükmek için tahrifatlar yaptığından şüpheleniyorum. Yine de, Turnbull'a dayandığım yerleri çıkarmak adına bu makaleyi yeniden yazmam gerektiğini düşünmüyorum. Çünkü Turnbull'dan aldığım bilgiler (kadın dayacağı, kavga ve yemek üzerine tartışmalar gibi), genel olarak, Mbuti'leri daha az çekici gösteriyor. Turnbull'un taraflılığı göz önüne alınırsa, kadına şiddet, kavga ve gözlemlediği tartışmaları abartmaktan çok bunları hafifleterek anlatmış olmalıdır. Fakat okuyucuyu uyarmak

gerekir ki, Turnbull Mbuti'lere çekici ya da politik doğrucu özellikler atfettiğinde bunlara şüphe ile yaklaşılmalıdır.

Bana ilkel toplumlar ile ilgili kitap, makale ve diğer bilgileri gönderen ve yardımları olmadan bu makalenin yazılamayacağı kişilere teşekkür etmek istiyorum. Facundo Bermudez, Chris J., Marjorie Kennedy, Alex Obledo, Patrick Scardo, Kevin Tucker, John Zerzan ve adlarının burada anılmasını istemeyecek altı kişi daha. Fakat hepsinden önce, Paul Schebesta'nın Mbuti pigmeleri üzerine iki ciltlik harika eseri de dahil olmak üzere, bana herkesten daha fazla faydalı bilgi sunan sevdiğim kadına (31 Aralık 2006 tarihi itibari ile ölmüş bulunuyor) teşekkür etmek istiyorum.

Alıntılanan Eserlerin Listesi

Hapishanede olduğum ve kütüphane kaynaklarına doğrudan erişimim olmadığı için, bu listede verilen bibliyografik bilgiler bazı durumlarda eksik olabilir. Ancak çoğu durumda bu, alıntılanan eserlerin tespitinde bir problem yaratmayacaktır.

Yazarların Soyadına Göre Alfabetik Olarak Listelenmiş Eserler

- Barclay, Harold B., letter to editor, in *Anarchy: A Journal of Desire Armed*, spring/summer 2002, pages 70-71.
- Black, Bob, "Primitive Affluence," in *The Abolition of Work/Primitive Affluence: Essays Against Work by Bob Black*, Green Anarchist Books, BCM 1715 London WC 1N 3XX, 1998.
- Bonvillain Nancy, *Women and Men: Cultural Constructs of Gender: Second Edition*, Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey; 1998.
- Cashdan, Elizabeth, "Hunters and Gatherers: Economic Behavior in Bands," in Stuart Plattner (editor), *Economic Antropolgy*, Stanford University Press, 1989, pages 21-48.
- Coon, Carleton S., *The Hunting Peoples*, Little, Brown and Company, Boston, Toronto, 1971.
- Davidson, H. R. Ellis, *Gods and Myths of Northern Europe*, Penguin Books, 1990.

- Debo, Angie, *Geronimo: The Man, His Time, His Place*, University of Oklahoma Press, 1976.
- Elkin, A. P., *The Australian Aborigines*, Fourth Edition, Anchor Books, Doubleday, Garden City, New York, 1964.
- Evans-Pritchard, E. E., *The Nuer*, Oxford University Press, 1972.
- Fernald, Merritt Lyndon, and Alfred Charles Kinsey, *Edible Wild Plants of Eastern North America*, Revised Edition, Dover, New York, 1996.
- Gibbons, Euell, *Stalking the Wild Asparagus*, Field Guide Edition, David McKay Company, New York, 1972.
- Haviland, William A., *Cultural Anthropology*, Ninth Edition, Harcourt Brace College Publishers, 1999.
- Holmberg, Allan R., *Nomads of the Long Bow: The Siriono of Eastern Bolivia*, The Natural History Press, Garden City, New York, 1969.
- Joy, Bill, "Why the Future Doesn't Need Us," *Wired* magazine, April 2000, pages 238-262.

- Leach, Douglas Edward, “Colonial Indian Wars,” in *Handbook of North American Indians*, William C. Sturtevant, general editor; Vol. 4, *History of Indian-White Relations*, Wilcomb E. Washburn, volume editor.
- Leakey, Richard R., *The Making of Mankind*, E. P. Dutton, New York, 1981.
- Marquis, Thomas B. (interpreter), *Wooden Leg: A Warrior Who Fought Custer*, Bison Books, University of Nebraska Press, 1967.
- Massola, Aldo, *The Aborigines of South-Eastern Australia: As They Were*, Heinemann, Melbourne, 1971.
- Mercader, Julio (editor), *Under the Canopy: The Archeology of Tropical Rain Forests*, Rutgers University Press, 2003.
- Nietzsche, Friedrich, “The Antichrist,” § 55; in *Twilight of the Idols/The Antichrist*, translated by R. J. Hollingdale, Penguin Classics, 1990.
- Nitzberg, Julien, “Back to the Future Primitive” (interview with John Zerzan), *Mean* magazine, April 2001, pages 68, 69, 78.

- Pfeiffer, John E., *The Emergence of Man*, Harper & Row, New York, Evanston, and London, 1969.
- Pfeiffer John, *The Emergence of Society*, New York, 1977.
- Poncins, Gontran de, *Kabloona*, Time-Life Books Inc., Alexandria, Virginia, 1980.
- Reesi Martin, *Our Final Century*, Heinemann, 2003.
- Reichard, Gladys A., *Navaho Religion: A Study of Symbolism*, Princeton University Press, 1990.
- Sahlins Marshall; *Stone Age Economics*, Aldine Atherton, 1972.
- Schebesta Paul, *Die Bambuti-Pygmaen vom Ituri*, Institut Royal Colonial Belge, Brussels; I. Band, 1938; II Band, I. Teil, 1941.
- Thomas, Elizabeth Marshall, *The Harmless People*, Second Vintage Books Edition, Random House, New York, 1989.
- Turnbull, Colin M. *The Forest People*, Simon and Schuster, text copyright 1961, Foreword copyright 1962.

- Turnbull, Colin M., *Wayward Servants: The Two World of the African Pygmies*, The Natural History Press, Garden City, New York, 1965.
- Turnbull, Colin M., *The Mbuti Pygmies: Change and Adaptation*, Harcourt Brace College Publishers, 1983.
- Vestal, Stanley, *Sitting Bull, Champion of the Sioux: A Biography*, University of Oklahoma Press, 1989.
- Von Laue, Theodore H., *Why Lenin? Why Stalin?*, J. B. Lippencott, Co., New York, 1971.
- Wissler Clark, *Indians of the United States*, Revised Edition, Anchor Books, Random House, New York, 1989.
- Zerzan John, "Future Primitive," in *Future Primitive and Other Essays*, by the same author, 1994 edition.
- Zerzan John, "Whose Future?" in *Species Traitor* No. 1.

İsme Sahip Olmayan Eserler

- *Encyclopedia Americana*, International Edition, 1998.
- *The New Encyclopedia Britannica*, Fifteenth Edition, 2003 (abbreviated as *Encycl. Brit.*).
- The Unabomber Manifesto, *Industrial Society and Its Future*.

Periyodik Yayınlar

- *Anarchy: A Journal of Desire Armed*, P.O. Box 3448, Berkeley CA 94703.
- *El Mundo*
- *Green Anarchy*, P. O. Box 11331, Eugene, OR 97440.
- *Mean* magazine.
- *Science News*.
- *Species Traitor*, P. O. Box 835, Greensburg, PA 15601.
- *Time* magazine.
- *Wired* magazine.

Anarşist Kütüphane

Theodore Kaczynski
İkel Yaşam Hakkındaki Gerçek:
Anarko-Primitivizmin Bir Eleştirisi
2008

06.05.2022 tarihinde şuradan alındı:
vahsikaracam.blogspot.com

Çeviri: Karaçam (Gözden geçirilmiş 2020 çevirisi)
İngilizce Aslı: *The Truth About Primitive Life: A
Critique of Anarchoprimitivism*

Çeviriye Esas Alınan Metin: *Technological Slavery,
Feral House, 2010 (The Truth About Primitive Life:
A Critique of Anarchoprimitivism, syf: 126 - 190)*

tr.anarchistlibraries.net